

SCALA PARADISI

АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SERBICA

SECTIO GLOTTOLOGICA ET LITTERARIA

COLLEGIUM PALAEOSLAVICUM
SLAVICA ET SERBICA MEDIAEVALIA

Volumen I

SCALA PARADISI
SCRIPTA IN MEMORIAM
DEMETRII BOGDANOVIĆ VIRI ACADEMICI
1986–2016

Acceptum in Sectionis glottologicae et litterariae conventu vi, die xxvi mensis
Iunii, anno mmxviii, auctoribus Jasmina Grković-Major, Academiae socia
ordinaria et Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socio extraneo

Redactores

Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socius extraneus, Tatjana Subotin-Golubović,
univ. profestrix, Irena Špadijer, univ. profestrix, Nataša Dragin, univ. profestrix,
mag. Dušica Grbić et Katarina Mano-Zisi

BELGRADI
MMXVIII

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

СТАРΟΣЛОВЕНСКИ ОДБОР
СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК

Књига 1

SCALA PARADISI

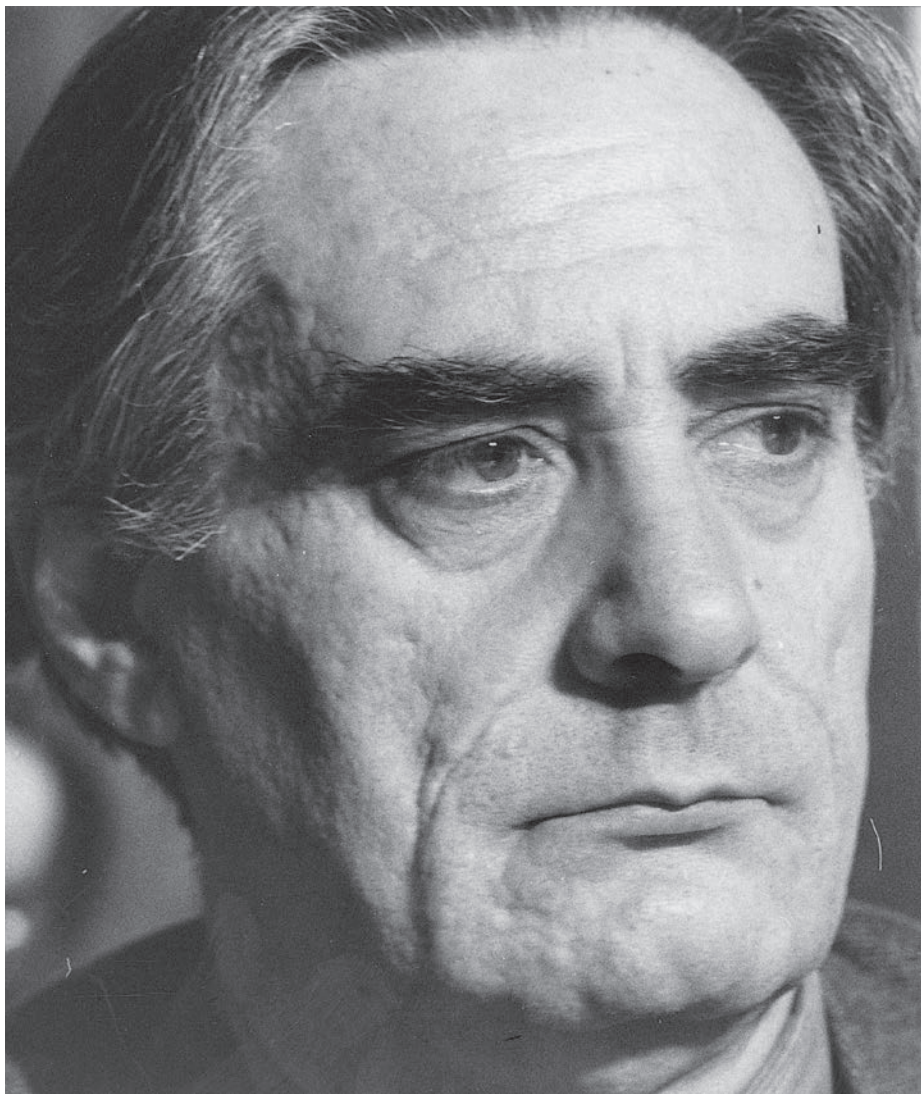
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН
1986–2016

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна
2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејџор
и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова

Уредници

Анатолиј Аркадјевич Турилов, инострани члан САНУ, проф. др Татјана
Суботин-Голубовић, проф. др Ирена Шпадијер, проф. др Наташа Драгин,
мр Душица Грбић и Катарина Мано-Зиси

БЕОГРАД
2018

Luigi Forgasoli

Димитрије Богдановић (из породичне архиве)

УВОДНА РЕЧ

Академик Димитрије Богдановић (1930–1986), по образовању теолог и правник, оставио је својим делом блистави траг у српској медијевистици. Био је свестрани проучавалац српске средњовековне духовне културе и књижевности, као и српског рукописног наслеђа у целини, сагледавајући их из различитих углова и тиме утирући пут у многим областима истраживања. Као начелник Археографског одељења Народне библиотеке Србије и професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду несегично је преносио знање млађим генерацијама, образујући многе нараштаје научних посленика.

У научном раду значајну пажњу посветио је византијским темељима српске средњовековне културе и рецепцији византијске књижевности. Једна од омиљених тема била му је Лествица светог Јована Лествичника. Објавио је њен превод, као и монографију *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*, засновану на докторској дисертацији. У жељи да корене српске духовности приближи савременицима писао је у више наврата о исихазму, посебно о неоплатонизму у исихастичкој књижевности код Срба, о социјалној теологији Јована Златоустог, о Светим оцима и учитељима цркве, рецепцији византијског богословља у Србији XIV и XV века, о књижевности као чиниоцу интеграције византијско-словенског Балкана, о византијском књижевном канону у српским службама средњег века. Редиговао је превод *Поетике рановизантијске књижевности* Сергеја С. Аверинцева, обогативши књигу врским предговором *На њушевима њеориској проучавања рановизантијске књижевности*. У низу прилога посвећених појединим питањима средњовековне књижевности у Срба издвајамо студију *Развој жанрова у српској књижевности XIII века*, као и више од стотину одредница у *Речнику књижевних њермина*. Средњовековној култури приступао је као целини, заснованој на јединственом погледу на свет, те је писао и о односу књижевности и ликовне уметности. „Закон лепоте као свеопшта норма људског постојања захтевао је да буде исказан и у стварању писаном речју“, изрекао је једном приликом. Своја књижевнотеоријска и историјскокњижевна проучавања крунисао је поглављима у вишетојној *Историји српског народа* и књигом *Стара српска књижевност*.

Хвале је вредна и његова посвећеност приређивању, критичком издавању и превођењу старих споменика. Учествовао је у припреми прва два тома издања *Законика цара Стефана Душана*, у којима је објављено шест преписа овога текста, објавио *Софијску службу светом Сави, Карејски њишик светиога Саве, Србљак. Службе, канони, аканџисџи, I–IV* (у сарадњи са Ђорђем Трифуновићем), Теодосијево *Жиџије Пеџра Коришкој, Жиџије Ђорђа Краџовца, Еџисџолије кир-Силуанове, те Маџичин аџосџол*. Саставио је и данас у издавању споменика незаобилазни текст *Правила за криџичка издања сџарих срџских џисаца*. Био је и један од покретача едиције *Сџара срџска књижевносџи*, чији је циљ био да дела средњег века кроз преводе приближи савременом читаоцу. Са својим учитељем Владимиром А. Мошином приредио је критичко издање Вуковог превода *Новој завџеџа* у оквиру *Сабраних дела Вука Караџића*.

Пажњу је посвећивао и проблемима текстологије и лексикографије. У овој области драгоцени су његови радови *Тексџолошко изучавање џравних сџоменика средњовековне Срџије, Недиблијска џрађа у речнику сџарословенској језика срџске редакције* и *О неким џиџањима лексикоџрафске обраде јужнословенских ћирилских сџоменика срџске редакције*.

Проучавао је српско писано наслеђе у многим рукописним збиркама (Хиландар, Савина, Библиотека Епархије арадске, Дечани, Пећка патријаршија, Никољац, Цетињски манастир и др.). Продубио је приступ који је усвојио од Владимира А. Мошина на пољу археографије и палеографије, а своја начела изложио је у програмском раду *Меџог оџиса рукоџиса у Археоџрафском одељењу Народне диблиџеке СР Срџије у Беоџраду*. Поред више прилога у којима је изнео резултате својих истраживања (*Сџара срџска рукоџисна књиџа и џроблем реконсџрукције њених фондова, Ђирилска џалеоџрафија и кодиколоџија у Јуџославији, Персџекџиве књижевноисџоријских исџраживања у збиркама словенских рукоџиса Свеџе Горе, Археоџрафски џројекџи у Срџији* итд.), објавио је и две монографске синтезе: *Каџалој ћирилских рукоџиса манасџира Хиландара, I–II*, и *Инвенџар ћирилских рукоџиса у Јуџославији (XI–XVII века)*.

„Био је то човек сасвим изузетних особина“, написала је академик Ирена Грицкат, један од његових блиских сарадника. Красили су га, како каже, велика интелектуална и духовна острашћеност, многострана и необична знања, моћ усредсређивања, организаторска умешност, тактични приступ саговорницима, дар лепе речи, мирна углаћеност, те јасноћа и брзина мишљења. „Он је, по некој особеној интуицији, по дубоко продоховљеној поистовећености са предметом свога рада, био непоновљив.“

Академик Димитрије Богдановић је, поред бројних дужности које је имао у Српској академији наука и уметности, био оснивач и први председник Старословенског одбора, утемељеног 1982. године. У знак захвалности за наслеђе које нам је оставио и поштовања према његовом неуморном раду, едицију Старословенског одбора САНУ *Словенски и српски средњи век (Slavica et Serbica mediaevalia)* започињемо њему посвећеном споменицом.

Академик Јасмина Грковић-Мејдор

ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ

ПАНИГИРИК № 282 ОТ БИБЛИОТЕКАТА НА СРЪБСКАТА
ПАТРИАРШИЯ В КОНТЕКСТА НА БАЛКАНСКАТА
КИРИЛСКА КНИЖНИНА

КЛИМЕНТИНА ИВАНОВА

Анотация. – Статията е посветена на ръкопис № 282 от Библиотеката на Сръбската патриаршия в Белград, писан в 1589 г. в манастира Озрен (североизточна Босна) при игумена Йоаким от ръката на „Тимотей глухи“, който е и съставител на ръкописа. Подборът на житията и словата е уникален и показва предпочитания към различни по тип произведения от балканския агиографски и риторичен репертоар, някои от които са не само старинни, но и редки и се срещат за пръв път в този кодекс. Поместени са творби от св. Климент Охридски (включително Житието на св. Кирил и общото Похвално слово за светите Кирил и Методий) и от Йоан Екзарх. Ръкописът ни представя почти всички възможни варианти в репертоара на сръбската агиографска и риторична книжнина към края на XVI в.

Ключови думи: Тимотей глухи, Озрен, Изборен чети-минеи за месеците януари-април, Житие на Константин-Кирил Философ, слова на Климент Охридски, дометафрастови чети-минеи, Йоан Екзарх

Сбирката от славянски ръкописи, съхранявани в Библиотеката на Сръбската патриаршия в Белград, е една от най-забележителните колекции, запазили кодекси с неоченима стойност за науката. Интересът ми към нея бе провокиран още от първата среща с проф. Димитрие Богданович през 1970 година в Ръкописния отдел на Народната библиотека (който тогава се помещаваше на Калемегдан). В дъждовния и студен октомврийски ден, мокра и притеснена, аз се озовах в работната стая на специалистите от отдела. Първият човек, който ме прие и поздрави, беше Димитрие Богданович, за когото вече знаех от разказите на проф. Б. Ангелов. Запозна ме с всички в стаята, все изследователи, за които бях чувала, а и познавах някои техни публикации. Без всякакви формалности и без да ми искат документи и съпроводителни писма, те ме

* Климентина Иванова, Кирило-Методиевския научен център, Българска академия на науките, София, klimentina_iv@abv.bg

попитаха с какво могат да ми помогнат и дали не искам да се стопля с нещо за пиене. Съвсем объркана и изумена от топлото посрещане, изгърсих: „Моля, чаша чай и един ръкопис.“ Дълго след това със скъпите ми колеги от Археографското отделение на Народната библиотека си спомняхме смешното начало на едно приятелство, запазило се през годините, останало и чрез спомените за ония, които вече не са сред нас. И които толкова ни липсват...

За книгохранилищата в Югославия бях ориентирана слабо, главно по съветския указател на печатните описи от 1963 г. Когато попитах как мога да работя с ръкописите в Музея на Сръбската Православна църква (Патриаршеската библиотека не беше включена в справочника), Богданович ме замоли да изчакам малко, поговори с някого по телефона и предложи след няколко дни да ме заведе – той самият! – в Патриаршията. И по пътя започна да ми разказва за ценните ръкописи, които се пазят в двете книгохранилища. Представи ме и на проф. Св. Душанич, и на проф. Б. Чиркович, а това облекчи работата ми в сбирките за години напред.

В следващите десетилетия при всяка моя командировка в Белград задължително отделях време както за Музея, така и за Патриаршеската библиотека. Ръкопис № 282 от Патриаршеската библиотека веднага привлече вниманието ми. Нямах много време, но дори при първия си досег разбрах, че ще се наложи да се връщам към него много пъти. Така и стана. Интересът ми към този кодекс се засилваше при всеки разчетен или преписан текст, особено след като го отъждествих с вече известния на учените, но считан за изгубен ръкопис от Хопово № 98¹ и Д. Богданович подкрепи моето намерение да го изследвам цялостно. За съжаление в последните десетилетия нямах възможност да работя достатъчно дълго с ръкописа, копирах няколко текста; направих му подробно описание. Надявам се, че то ще провокира и други колеги към конкретни анализи, които ще допълнят нашите знания за репертоара и характера на сръбската, а и на балканската книжнина през последната четвърт на XVI в.

ДАТИРОВКА И МЯСТО НА СЪЗДАВАНЕ

Палеославистите не се единни по въпроса за времето на написване на № 282 от Патриаршеската библиотека (нататък ПБС 282), независимо че в

¹ В този сборник през април 1914 г. проф. Й. Иванов намира и заснема три особено важни за палеославистиката текста – Житието на св. Кирил, общата Похвала за св. св. Кирил и Методий и Климентовата похвала за св. Четиридесет мъченици (Иванова 1989, 57).

края на ръкописа на л. 415б преписвачът бележи: Сѣи панагерѣи пнѣ . въ лѣѣ
 ꙗ ꙗ ꙗ (1589 г.) въ храмѣу стѣо Николѣи монастирѣ / зовѣо Озренѣ . При всѣстѣнѣишомѣу
 игуменѣу Іоакѣиѣмѣу керѣмо/нахѣ съ братѣи . Въ прѣвое лѣтѣо всѣсѣщѣнаго мѣтросѣолита
 / Дьбрьскѣи кѣи Айѣзентѣи . Роѣкою мнѣогрѣшнѣи и мѣнѣшаго / мнѣха Тѣмо-ѣеа глаѣухѣго².
 Текстът е обнародван от Л. Стоянович и е датиран от него в 1589 г.
 (Стојановић 1902, 239, № 807). Свързан с бележката е и надписът на л.
 416а, където с големи букви и кръстообразно се чете: Хѣ за и [ко]нѣи. Про-
 блемът с датировката възниква още от 1914 г., тъй като към снимките
 от Хоповския препис на Климентовите текстове (вероятно поради ме-
 ханична грешка) е посочена годината 1598 и тя се възприема от някои
 учени³. В своя Инвентар Д. Богданович пък посочва 1509 г. (Богдановић
 1982, 78, № 1044), защото тясно написаната цифра ꙗ (90) наистина може
 да се сбърка с і (10). Останалите изследователи приемат 1589 г.⁴ и това
 е вярната датировка, понеже точно в тази година архиепископът Авксентий
 (1589–1610) сменя Висарион на митрополитския престол на Дебър, както
 е посочено и в текста на бележката. Пак от нея научаваме самоназванието
 на книгата – „Панагерик“ и че тя е писана в манастира Озрен⁵ при игу-
 мена Йоаким от ръката на „многогрешния и най-малък“ сред монасите
 „Тимотей глухи“.

² Тук и нататък, включително и в Приложението, кирилският текст на ръкописа, както и на бележките на преписвача и приписките на други книжовници до XVII в., се предават възможно най-близко до оригинала. Възпроизвеждат се част от графемите, в това число омега, широко о, двойно о и оук (ѣ), но не и ѣ, тъй като лигатурите не се отбелязват. Главни букви се въвеждат за собствените имена, за инициалите и началките на пасажите. Спазва се оригиналната пунктуация, а всички знаци в края на по-малките или по-големите цялости от текста се предават с точки. Запазват се надредните букви с или без титли. Надредни знаци, а също и ударенията, не се отбелязват, с изключение на двойното тежко ударение (двоен гравис), но само когато той обозначава удвояване на буквата, а не ударение. Всички текстове от полетата на ръкописа се възпроизвеждат заградени в скоби.

³ Тази датировка възприемат издателите на творбите на св. Климент Охридски. Вж. Климент Охридски 1, 476–477, № 3; Климент Охридски 3, 39, № 18 и в последно време – от изследователите на Житието на св. Кирил М. Капалдо и К. Дидди: Diddi 2004, 69, № 5 (32).

⁴ С тази датировка ръкописът е отбелязан в Инвентара на ръкописите в Патриаршеската библиотека на Сърбия: Ранковић и др. 2012, 53, № 269.

⁵ Манастирът Озрен се намира в североизточна Босна, в района на Маглай. Най-вероятно той е възникнал на мястото на по-стара обител в края на XV в., а църквата, посветена на св. Николай Мирликийски е обновена от поп Яков Марич в 1567 г. Манастирът е действал до края на XVII в., когато по време на австро-турската война е бил опустошен и изоставен: Петковић 1950, 278–279; Суботин-Голубовић 1999, 156–157 (тук ръкописът не е отъждествен с ПБС 282).

ЗА КНИЖОВНИКА ТИМОТЕЙ

Според изследването на Т. Суботин-Голубович книжовникът Тимотей е оставил името си в четири ръкописа, писани в Озрен⁶, от които ПБС 282 е най-ранен и е изцяло негово дело. В бележката Тимотей нарича себе си „глухи“, вероятно е имал сериозни проблеми със слуха.

От съдържанието на ръкописа, което ще анализирам по-долу, както и от бележките на Тимотей към текстовете, може да се заключи, че той е не просто преписвач, но е и съставител на книгата. За характеристиката на Тимотей като книжовник ще ни помогнат и записите, които той е оставил по страниците на кодекса.

На л. 24а, в Житието на Василий Велики, епизодът с разказа за Йосиф завършва със смъртта и погребението на агиогероя, а след това са добавени и други чудеса. Тимотей не е променил композицията на творбата, но все пак е държал да изправи реда в повествованието и отбелязва долу в полето с червенослов: (ѿню повѣсть ст҃го ѿ Іосіфе поѣбаеть напоконѣ прочисти е҃ѣ вса ѿчѣтши . понѣ на конци ѿ погрѣбенї пишеть)⁷.

Червенословната приписка в долното поле на л. 87а пък ни представя една от индивидуалните мотивировки на съставителя. За 11 януари той е търсел Житието на св. Теодосий Велики. Когато обаче не го е намерил, все пак е решил да отбележи деня с подобно произведение. Избира Житието на св. Паисий Велики, който е и пустинножител, и основател на много общежителни манастири. На л. 87а Тимотей препоръчва то да бъде прочетено (а҃г ст҃бѣѣ ф҃еѿсію кѣновѣдрѣ не ѿбретохмо житїе да моу испишемо / и того рѣ житїе стоѣоу Паисїю х҃стависмо зде, кто любы да ѿѣтѣ). И въпреки че паметта на св. Паисий е на 19 юни, Тимотей „въвежда“ за своите манастирски братя 11 януари като нова дата за помен на Паисий Велики чрез четене на Пространното му житие.

Със същата самостоятелност, както ще видим, книжовникът избира и други текстове. На л. 341б например, долу в полето на листа, на който започва едно много поетично и рядко, при това вероятно и славянско Слово за намиране на главата на Йоан Кръстител, той посочва: (любнїи ѿ слѣ и ѿбрѣтенїю главы . и не писѣ зане еѣ въ др҃ствѣ пѣгерїцѣ). Значи той е разполагал най-малко с още един панигирик и този факт ни подсказва, че в Озрен е имало значителен брой книги. Че Тимотей е съставил своя „Панигирик“ от няколко извода с различна стойност, свидетелстват и други

⁶ Два минея – за ноември (1590) и за април (1598) и два панигирика, един от които е нашият, а другият – е от 1592 г. : Суботин-Голубовић 1999, 156–157.

⁷ В Хилендарския чети-миней на Аверкие (Хил. 443), един от изводите на който вероятно е и ПБС 282, разказът е преместен в края на Житието.

бележки. Така на л. 229 а долу в полето той се жалва от хартията, от „злия“, т. е. лошият извод, че и от собствената си преписваческа немощ (+ простите ме ѿѿи стѣи изводѣ ми є злѣ и хартїа, а и самѣ нѣсмѣ добръ)⁸. Ще отбележа все пак, че изводите, от които е преписвал, са оценени различно. На л. 237б, където завършва Похвалата за св. св. Кирил и Методий и започва Мъчението на Теодор Тирон, долу в полето Тимотей припомня известното и използвано от мнозина книжовници сравнение на божествените слова с мед, а на преписа – с горчива (церова) кора, като отбелязва, че „словцето“ му е грубо, но изводът е хубав (брате медѣ и на хростовѣ корѣ ѿ нь слѣкъ . такоже и мое словце аще и грубо и не наместно є нь є лѣпа извода).

Активното отношение на Тимотей към преписваните от него ръкописи се проследява по целия ръкопис. Изпуснатият текст е добавен със знаци в полето, думите повторени или сгрешени, са зачертани с червено, на места поправките са в междуредието над тях (например над выпіє е нанесено глє л. 131а). На л. 336а срещу пропуснатата дума има ръка със сочещ пръст. Тимотей изнася в полето думи или части от думи, които са поправени, неясни графично, зацапани или по-небрежно написани и може да не бъдат разбрани; срещу неправилно съкратено сгѣ (стго) л. 355а и под. На места той бележи в полето и правописните си колебания (например срещу ѣ в полето нанася є, срещу и – ы и обратно). Рядко, но се срещат и редакционни поправки, например: срещу пришь (вышь) л. 196; срещу а ти ли (ли ты) л. 66а; срещу замѣноє (замысл'ноє) л. 263б; срещу изсѣщи (посѣщи) л. 346б; срещу .ѣ. тисоушь (шесть сѣ) л. 348а.⁹ Освен това Тимотей държи цифрите в текста да са отбелязани и с думи, и с цифрови означения; ако в текста са с букви, той ги изписва с думи в полето, ако са с думи – поставя в полето съответните букви.

Свидетелство, че книжовникът не само преписва, но и следи съдържанието, са бележките на много места (зри) или (зрї брате, 290а); на л. 132б има и емоционална реакция на разказа за избиването на отците в Синай и Раита (оувы оувы); на л. 244а в Житието на Ксенофонт (срещу разказа как се намират двамата братя Йоан и Аркадий) Тимотей отбелязва: (смотри же).

⁸ От хартията Тимотей се оплаква и на друго място (прости лювниче зла ми є хартїа в'са).

⁹ От неканоничното Мъчение на Ипатий. Вероятно Тимотей или е имал под ръка и друг препис, в който броят на повярвалите в Христа след чудото на Ипатий с коня не е 6000, а 600, или пък сам е решил да „посмали“ твърде голямото число. В други преписи има разлика в цифрите, например в текста, издаден от Тихонравов, числото е 7 – 2000 (Тихонравов 2, 1863, 127).

ИСТОРИЯТА НА КОДЕКСА

Съдбата на ПБС 282 може да се проследи благодарение на приписките на други книжовници, оставени в ръкописа. Вероятно той се е пазил и се е чел дълги години в Озрен. В неспокойните последни десетилетия на XVII в. неизвестно кога, но преди 1685 г. книгата се е озовала в манастира Раковац¹⁰, за което има бележка с дата 7194 (1685–1686 г.) и името Чиприан: л. 1б (Ѣн / панаѢнкѣ); л. 2а (монастѣа); л. 2б (раковца); л. 3а (хрѣ); л. 3б (ѣти); л. 4а (врачевѣ); л. 4б (козѣ); л. 5а (и давѣа [вм. дамиана]); л. 4б–5а в долното поле: (пѣписа Чиприанѣ / ѡ бѣтѣа въ лѣто з р ѣ и з ѣ (1685–1686 г.))¹¹. В манастира Раковац е попаднал още един ръкопис на Тимотей – Панигирик от 1592 г. (Суботин-Голубовић 1999, 168)¹². Малко по-късно, вероятно след по-редното разорение на Раковац, ПБС 282 е пренесен в манастира Хопово на Фрушка гора. Той е в много лошо състояние, но фактът, че в него е поместено Мъчението на Теодор Тирон, а в обителта се пазят частици от мощите на светеца, потикват „многогрешния“ йеромонах Кирил, тогава помощник на еклисиарха и наблюдаващ богослужението, да „реставрира“ книгата и да отбележи това с приписка от месец февруари 1699 г. в горните полета на лицевата страна на листовете 1а–18а: л. 1а (Ѣн панагирѣ), л. 2а (монастѣа хѡва), л. 3а (хрѣ ѣти), л. 4а (архѣрен хѣ), л. 5а (и чѣдотѣѡѡ); л. 6а (Николаѣ . нѣѣ), л. 7а (почиваѣѡ моци), л. 8а (ѣтаѣѡ фѣѡра тирона), л. 9а (поновѣ ю азѣ мнѣ), л. 10а (грѣшни Кѣрѣнѣ ѣрѣѡ), л. 11а (ѡбрѣто (!) ю велми); л. 12 (пѣрѣшенѣнѣ), л. 13а (пакн поновѣ ю), л. 14а (за любѣѡ ѣтаѣѡ фѣѡра), л. 15а (ѡбрѣто слѣ его ва нѣи), л. 16а (лѣта з ѣ з ѡ рѣ хѣѡ 1699), л. 17а (мца . фѣ ѣтѣ тоѣа ми), л. 18а (бѣвшѣ пѣклѣѣѣархѣ)¹³. Йеромонах Кирил не само подновява, но и прочита книгата. На свой ред той също бележи много впечатливи го места със (зри), а на л. 97а в Житието на Паисий Велики срещу картината на Божието пришествие и Страшния съд пише: зрѣ Кѣрѣнѣ трѣнѣѡкаанѣ. В манастира Хопово кодексът остава до разрушаването на обителта през Втората световна война. Последната по време приписка е най-вероятно от XVIII в. На

¹⁰ Манастирът Раковац в подножието на Фрушка гора е с църква, посветена на св. безсребреници Козма и Дамян: Петковић 1950, 277–278.

¹¹ У Л. Стоянович приписката е издадена два пъти, като че е намерена в два различни ръкописа – единия от Раковац (№ 1867), другия – от Хопово (№ 1868). Първия път е отбелязана народната форма Чиприанѣ, както е в текста, а втория – Киприанѣ. Стојановић 1, 1902, 441.

¹² В бележка под линия Т. Суботин-Голубовић привежда сведение от Вл. Чоровић, според когото в Раковац са се пазили 4 кодекса, писани от Тимотей: Суботин-Голубовић 1999, 156–157, бел. 754.

¹³ Стојановић 1, 1902, 475, № 2057. Л. Стоянович не свързва трите приписки и не ги отнася към един ръкопис.

листа, залепен към предната корица, с избледнял късен курсив се чете: Сѣи панаѳарикъ Монастира Хоповскаго Храма иже (въ сѣѣхъ) ѿца нашегѣ Николаѣ Мврѣликѣйскаго чюдотворци.

ОФОРМЯНЕ НА РЪКОПИСА И ПРАВОПИСНО-ЕЗИКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

ПБС 282 е обемиста книга от 416 л., формат 1° с по 27 реда на страница. Тимотей пише с обработен полуустав. Той показва и вкус, и фантазия. На места се стреми да орнаментира писмото, хастите и кобилиците на буквите се издават в полетата, особено в долното и на места – и в горното, срещат се и букви с пречертavanja. Елементите на орнаментация са не само при червените по-големи букви в началата на пасажите, но и на някои „къдрави“ букви, буквени съчетания и лигатури вътре в текста. Тимотей изглежда сам е оформял украсата, включително плетеничната цветна заставка на л. 1а. Везаното писмо на заглавията е червено и с малки орнаментации, в началото – по-внимателно изписано. С червено мастило са писани и средните по големина букви на пасажите. Инициалите са до 10–11 реда, от два типа – преобладават червенословни, леко орнаментирани със стилизирани растителни елементи (пъпки и клонки). Девет от инициалите са геометрични – плетеници, завършващи с растителни мотиви. Интересно е оформен инициалът в началото на Кириловото житие (305б). Плетеницата на буквата Б, заемаща 10 реда, дава възможност във вътрешното пространство да се впише с червено мастило още едно Б. Инициалът пред текста за св. Четиридесет мъченици е с вплетена шестъгълна звезда. Концовките най-често са от вълнообразни и точки, на л. 369б и в края на ръкописа последните редове са запълнени с червено-черно съчетание от двоеточие и вълниста линия. Има и показалките срещу някои заглавия или край на словата: ръка с посочващ пръст на л. 287б, л. 291а, л. 405а; на л. 388б показалката е голяма, геометрична, завършващ с растителни мотиви; има и малки червени показалки срещу евангелски цитати (262а). С елемент на орнаментика се отличава и свързването на последните две букви в края на реда или на страницата. Най-чест е този начин на изписване при финалното *аминъ*.

Независимо от опита си като преписвач Тимотей има провинциална школовка. Той пише с неиздържан едноеров сръбски правопис без последователност в правилата. Книжовникът силно се влияе и от изводите си, така че езиково-правописните особености на кодекса търпят известни промени според текстовете, които копистът преписва; на места например са по-изявени рашките особености, а на други – ресавските.

Графемите, използвани от Тимотей, са традиционни за сръбските ръкописи от XIV в. насам. Следите от смесване на носовите гласни са главно в някои текстове, възходящи (най-вероятно непряко) към юсов протограф. Поради смесването на ϵ и ѣ , малката носовка на места вместо с ϵ се заменя с ѣ . ѣ се пише спорадично в предлози и представки, единично в края на думи. Изясняване на еровете са отражение на сръбските езикови особености. Много често копистът заменя еровете с а . Изясняването в о остава изолирано, главно в тога . Поради изясняването на еровите гласни в а , което не е характерно за изводите на Тимотей, той в целия ръкопис е свръхстарателен, пишайки ь на мястото на етимологично а във всички позиции. Паерчикът се употребява разширено и между две съгласни, като понякога се пише върху едната от тях. и и ы се смесват, като и преобладава и се пише на мястото на етимологично ы както в коренни срички, така и в окончания. Срещат се и обратни случаи, например выжѣ , авы , оупѣвы , блговолѣ , на нѣсы , свыщѣща , сымь , оубѣнь . ї като графема на и стои пред гласна -їи , -їа , -їе , -їю , а наред с -їе се среща -їе (оуправленїе , оупованїе); спорадично ї се пише и между съгласни. Самият Тимотей на места се колебае и срещу ї в текста в полето пише ы , например дохнїе (ы); і стои в началото на чужди думи (Ісаїа , їздѣн и под.). ѣ и ѣ се смесват, ѣ преобладава на мястото на ϵ във всички позиции, обратните случаи са по-ограничени - тѣм , чѣсѣ мест. п. ед. ч., инѣмь дат. п. мн. ч., сеѣ дат. п. трѣбѣю ; кѣдѣ (наред с кѣдѣ), зрѣти , вѣсѣмь , разрѣшнѣти , заматорѣвѣша ; телѣси , ѣдинѣхѣ , въ грѣѣѣ . Наред с о Тимотей пише широкото о и ѡ , двойно ѡѡ и очно о , без да спазва правилото ѡ да стои в думи или окончания, изразяващи множественост. Широкото о се пише много по-често от ѡ , но непоследователно, по-системно в началото на думите. Една от запазените ресавски особености в ПБС 282 е редовната и даже разширена употреба на s , а някъде стои z^3 . Началната и поствокалната йотация при някои текстове са последователни, при други са нередовни, тъй като, както отбелязах, Тимотей се влияе от изводите. Копистът употребява и ѡ , и широко ѡ , последното – главно в начална позиция. След л и н обикновено се пише ѡ . Удвоението на гласните също е несистемно и засяга главно буквите и , ы , (част от рашките форми -ии са заменени с -їи) среща се и -ѣѣ , но най-често удвоението се бележи с двойно тежко ударение (двоен гравис). Ударенията (остри, тежки, двойни тежки над едносрични думи) са много чести, но не систематични. От другите надредни знаци надредните запетаи с различни форми стоят върху начална гласна и непоследователно – в останалите случаи на интервокална позиция.

СЪСТАВ НА РЪКОПИСА

ПБС 282 според Тимотей и приписките на останалите книжовници е „Панагирик“. Ако спазим самоназванието му, той е Минеев панигирик за месеците януари-февруари с добавени четири статии за март и две за април. Но тъй като в кодекса преобладават агиографски произведения, някои от които не са характерни за състава на панигириците, по-точно е да се определи като Изборен чети-миней за месеците януари-април¹⁴. Общо творбите в него са 34. Между Словото за Благовещение (25 март) и Мъчението на св. Георги (23 април) е вмъкнато Слово за Цветница от Кирил Александрийски¹⁵ (№ 32 в Приложението)¹⁶, единствената творба за подвижния календар в кодекса. Не е ясно защо от всички дни на Пасхалния цикъл Тимотей е избрал именно Цветница; мотивацията му за това сигурно е лична или е свързана с позицията на празника в неделята на предпасхалната седмица, когато Тимотей може да е писал книгата.

Както вече посочих, Тимотей не е само преписвач, той е и съставител на ръкописа, книжовник със собствен вкус и концепция за съдържанието. Неговият подбор на житията и словата е уникален и показва предпочитания към различни по тип произведения от балканския агиографски и риторичен репертоар, някои от които са не само старинни, но и редки и се срещат за пръв път в този кодекс¹⁷. По тази причина при отделни творби

¹⁴ Колебанието ми в случая се дължи на неустановената в палеославистиката терминология на типовете календарни сборници поради тънката разлика между техните състави.

¹⁵ Това слово е преведено през XIV в. и ми е познато в две редакции с най-стари преписи от същото столетие. Едната се помества в постоянния състав на новоизводните Триодни панигирици (за тях вж. Иванова, Велковска 2014), а другата, която не е изследвана, засега ми е позната само в българския препис от Зографския манастир под сигнатура № 90 по последния каталог (Райков и др. 1994, 68–69, № 90) и в ПБС 282.

¹⁶ Тук и нататък при анализа на състава на ПБС 282 ще се основавам на описанието на ръкописа в Приложението, като ще посочвам в скоби поредните номера на статиите в съдържанието на кодекса. Други сведения за славянските текстове – преводи, редакции, преписи, библиография и т.н. могат да се видят в ВНБС и по тази причина тук бележките за всяко произведение ще са максимално кратки.

¹⁷ Ще отбележа, че след Тимотей няколко срещани се най-рано в ПБС 282 творби са преписани по-късно от друг сръбски копист – известният хилендарски книжовник Аверкие. ПБС 282 е най-вероятно един от източниците („коматите“), които Аверкие използва, когато между 1623 и 1626 г. съставя своите месечни чети-миней. В повечето случаи редките мъчения и слова са преписани от Аверкие коректно и преписите, общи за ПБС 282 и Хил. 443 и Хил. 444 (вж. Богдановић 1978, 170–172) са много близки с малък брой варианти. За някои от паметите, отбелязани и в двата ръкописа обаче Аверкие предпочита други творби или редакции и ги преписва от другаде.

от ръкописа не може да се проследи историята на текста. Едно е несъмнено – Тимотей подбира текстове за сборника си от различни източници.

1. Преди всичко ще обърна внимание на сръбските ръкописи, чиито протографи са дометафрастови чети-минеи, възходящи към старинен състав и отразяващи в голяма степен старобългарския книжовен репертоар от X в. От общо 34 статии в състава на ПБС 282 за девет преводни произведения със сигурност може да се твърди, че текстът им възхожда към един и същ протограф със староизводни чети-минеи и панигирици и на първо място със сръбския чети-минеи от сбирката на Миханович в ХАЗУ, Загреб, сигнатура III с 22 (Z III с 22, вж. ВНБС, 172–173, № 208) и с много близкия по състав и време на създаване до него (втората половина на XIV в.) чети-минеи №195 от сбирката на А. Хлудов (Хлуд. 195, вж. ВНБС, 156–157, № 175)¹⁸. И за всички произведения, общи между ПБС 282 и посочените сръбски чети-минеи, най-общо ще отбележа, че в ПБС 282 те са поместени с различна степен на редакционни промени, които не са изследвани. Творбите са съответно: анонимното дометафрастово Житие на Силвестър папа Римски за 2. 01. (№ 2); Слово за Богоявление, преписвано на Йоан Златоуст (№ 4); Житие на Антоний Велики от Атанасий Велики 17. 01. в превод на Йоан Презвитер (X в.) (№ 11)¹⁹; Житието на Евтимий Велики от Кирил Скитополски за 20. 01. (№ 12)²⁰; анонимното дометафрастово Житие на Ксенофонт болярин, съпругата му Мария и децата им Йоан и Аркадий за 26. 01. (№ 13); анонимното дометафрастово Мъчение на еп. Власий Севастийски за 11. 02 (№ 21); анонимното дометафрастово Житие на препод. Мартиниан Палестински за 13. 02. (№ 22)²¹; анонимното дометафрастово Мъчение на св. Четиридесет

¹⁸ За другите ръкописи, в които се поместват същите преводи или редакции вж. на съответните дати и памети в ВНБС.

¹⁹ Приписката за превода на Йоан презвитер не е запазена в ПБС 282, нито в Z III с 22, който е непълен, а само в Хлуд. 195.

²⁰ В славянската традиция Житието е анонимно и е без пролога. Въпреки че текстът му в ПБС 282 спада към същия староизводен превод като при Z III с 22 и Хлуд. 195, сравнението с Z III с 22 показва, че тук редакцията е сериозна и е засегнала не само лексиката. На места някои думи и изрази са преосмислени, по всяка вероятност поради неразбиране на текста, има промени (прибавени или редуцирани отделни думи и изрази), които могат да се дължат на сравнение с друг препис или с гръцки текстове. Емблематично е, че собствените имена и топонимите се различават от Z III с 22. Сравнението между двете редакции / двата превода би дало богат материал за историята на преводите, а също и за сръбския исторически речник.

²¹ И това е едно от агиографските произведения, текстът на които в ПБС 282 е претърпял сериозна редакция по отношение на Z III с 22 и на Хлуд. 195, но без по-

мъченици в Севастия за 9. 03. (№ 28); анонимното дометафрастово Житие на св. Алексей човек Божи за 17. 03. (№ 30).

2. Към староизводните текстове в ПБС 282 спадат още четири, които по различни причини не са поместени в по-ранните староизводни сръбски панигирици или чети-миней. Три от тях познаваме само по ПБС 282 и Аверкиевия чети-миней Хил. 444, което е едно от сериозните основания да считаме, че кодексът на Тимотей е един от антиграфите на Хил. 444. Под №18 за 5. 02. е поместено анонимното Мъчение на Агатия, западна светица, пострадала при имп. Декий в гр. Палермо, Сицилия. Изглежда, че още много рано нейното житие, дори ако е било преведено в състава на преславските чети-миней (както можем да предположим засега само по някои езикови особености на превода), е отпаднало като неактуално за източния календар (Иванова 2011, 53). За 9. 02. е включено дометафрастовото и също староизводно според езиковите си особености Мъчение на Никифор Антиохийски (№ 20), което ми е познато само в ПБС 282 и в Хил. 444. За 17. 02. се чете дометафрастово староизводно Мъчение на Теодор Тирон (№ 25). Засега не съм намерила други преписи от този текст (освен ПБС 282 и Хил. 444) нито в минейните, нито в триодните календарни сборници. И трите посочени текста не са издадени и изследвани.

При подбора на произведения за своя кодекс Тимотей се спира и на едно анонимно дометафрастово неканонично и отбелязвано в индексите за забранените книги Мъчение на Ипатий еп. Гангърски (№ 27). Паметта на Гангърския епископ тук е за 25. 02. както в някои гръцки синаксари и в славянския Стишен пролог. Мъчението няма място в официалните календарни сборници, чете се само в ПБС 282, така че и спрямо него Тимотей е проявил инициатива, включвайки изпълнения с фантастични чудеса разказ в своя Панигирик. Поместеното в ПБС 282 Мъчение спада към превода, обнародван от Тихонравов по сръбски ръкопис от XV в. от сборката на В. Григорович. В наслова на Григоровичевия препис е посочена и датата 31. 03. (Тихонравов 2, 1863, 121–145)²². Сравнението на

задълбочен анализ и тук не може да се определи дали тя е дело на Тимотей, или е била в неговия извод.

²² Общоприетата дата за честване на еп. Ипатий е 31. 03. Има още един ръкопис, в който е поместен същият превод като ПБС 282 – сборник писан около средата на XIV в (№ 307 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София), но той не е в точния смисъл Минейен панигирик, а сборник. Първата му част (с юсов правопис) съдържа избрани новоизводни слова и жития с нарушен календарен ред и именно там, без посочена дата, се чете и това Мъчение. В ВНБС, 510–511 то е включено условно под 31. 03.

текста от изданието на Тихонравов и нашия ръкопис показва, че текстът е основно редактиран. Аверкие ще да е познавал тази творба, защото вероятно е имал под ръка преписа на Тимотей, но е елиминирал като неподходящо Мъчението и така то остава единствено в ПБС 282.

3. Измежду староизводните преводни произведения, подбрани от Тимотей, ще посоча две статии, при които може да се предполага непосредствена редакционна намеса на самия Тимотей. Разбира се, не е изключено книжовникът да ги е намерил и преписал от неизвестни за нас кодекси, но е по-вероятно е той сам да ги е съставил, използвайки различни изводи. Първата е едно извлечение от Житието на Йоан Златоуст от Георги Александрийски (ВНБС, 299–301 за 13. 11.), чийто старобългарски превод от X в. е добре познат и отчасти издаден (Hansack 1975)²³. Извлечението не е засвидетелствано в други ръкописи. Търсейки подходяща творба за втория празник на великия Отец на църквата – пренасяне на мощите му от Коман (Армения) в църквата „Светите апостоли“ в Константинопол (27. 01.), Тимотей изглежда не е попаднал на подходящ текст, защото денят не се отбелязва в староизводните календарни сборници; по-добре е представен той в новоизводните. Тимотей избира да отбележи 27. 01. с извадка от Житието на Георги Александрийски, като вероятно сам обособява с отделно заглавие последната част, разказваща за събитията след смъртта на светеца (№ 14). Възможно е именно така да се създава една нова съкратена редакция на Житието, която засега е позната само по този единствен препис. С някои варианти текстът от ПБС 282 следва коректно текста на староизводното Житие²⁴. Второто произведение – Мъчението на св. Георги Победоносец (№ 33) също ни се представя в редакция, различна от поместената в сръбските чети-минеи Z III с 22 и Хлуд. 195. Всъщност и трите ръкописа включват дометафрастовото анонимно Мъчение на св. Георги в неговата т.нар. Втора редакция от Дадрианов тип. Но за разлика от № 14 тук Тимотей не е съкращавал, а значително е разширил текста. Докато двата чети-минея завършват със смъртта и погребението на агиогероя и майка му Полихрония, към края на Мъчението единствено в ПБС 282 са прибавени три от чудесата на светец (Чудото със сина на свещеника; Чу-

²³ Поради големия си обем Житието на Йоан Златоуст от Георги Александрийски не винаги се помества в староизводните панигирици. То е познато главно по преписи в сръбски сборници с произведения, посветени на св. Йоан Златоуст.

²⁴ В чети-минея за януари на Аверкие (Хил. 443) ѿ възвращенїи мощїи ст҃го Іоанна Златѹт҃аго не е включено. Аверкие е предпочел да помести славянския превод на новоизводното Слово за възвръщане на мощите на Йоан Златоуст от Козма Веститор (ВНГ 878, СРГ 8145).

дото със змея и рядкото Чудо на св. Георги и св. Николай Мирликийски)²⁵, като по този начин се получава уникална за агиографския репертоар цялост, обогатена с допълнителни разкази за св. Георги.

4. Следващата група от староизводни текстове в ПБС 282 е особено важна за палеославистите и всъщност благодарение на част от тях ръкописът е известен в науката. Става дума за творби, които сигурно или предположително принадлежат към оригиналния славянски репертоар. Първо ще отбележа Похвалата за св. Четиридесет мъченици (№ 29), в наслова на която се посочва името на автора св. Климент: Похвала . стѣи ,ѿ . ѿникъ . Клинѣнтоуѿ списана,²⁶ Житието на Константин-Кирил (№ 23)²⁷ и следващото го Похвално слово за Кирил и Методий (№ 24),²⁸ въпреки че името на Климент Охридски липсва във всичките им преписи, също се смятат за негови творби. Фактът, че те не са включени в нито един южнославянски староизводен панигирик или чети-минеи, няма еднозначно

²⁵ Колегата А. А. Турилов ми обърна внимание, че според началото си редакцията на Чудото със сина на свещеника се среща само в късни (от XVI в. насам) пролози от украинско-белоруски произход и то под 26 ноември, а двойното чудо на св. Георги и св. Николай е в т.нар. „Мирликийска редакция“, позната още от XII в. в сборник, съдържащ части от Златоструй и Панигирик (Тържественик според руската терминология), където е сред чудесата на св. Николай и, според Турилов, изглежда не е позната в южнославянската традиция (Турилов 2010, 153–157). Включването на тези две чудеса, които руският изследовател отнася към цикъла „Сказание за железния кръст“ („Сказание на инок Христодул“) поставя въпроса за влиянието от края на XVI и през следващия XVII в. на източнославянската книжнина върху балканския и в по-тесен план – върху сръбския агиографски и панигиричен репертоар, за което имаме и данни по други календарни сборници.

²⁶ Похвалното слово за св. Четиридесет мъченици не е получило разпространение нито сред южните, нито средизточните славяни. То е познато само по три сръбски преписа, като в състава на двата по-късни – ПБС 282 и Хил. 444 са включени още две творби, свързани с името на св. Климент – Житието на св. Кирил и Похвалното слово за Кирил и Методий. Най-старият препис на Похвалата е част от конволют, в който листовете 36–58 са дело на йеромонах Сава, преписал в 1542 г. две слова само за този празник.

²⁷ Вж. тук бел. 3; Sapaldo 2004, 60, №32; Diddi 2004, 69, № 5 (32). Ще отбележа, че според текстологическия анализ на италианските изследователи Аверкие е преписал Житието на св. Кирил от друг източник, в който редакцията на творбата се различава от ПБС 282. Вж. и Иванова 2013, 79.

²⁸ Южнославянските преписи на Похвалното слово за Кирил и Методий (Климент Охридски 1, 443–510) спадат към т.нар. Вторична редакция, съкратена по отношение на първичната. Характерно и за трите преписа е, че те се поместват след Житието на св. Кирил. В изданието на Климентовите съчинения (Климент Охридски 1, 475–510) от тази редакция са посочени само три преписа, в това число и ПБС 282 (като Хопов препис), но не е отбелязан Хил. 444.

обяснение. Тяхното поместване в състава на ПБС 282 е емблематично – Тимотей несъмнено е разполагал с източник от типа на сборниците на Владислав Граматик, защото е приел Похвалното слово за Кирил и Методий като необходимо допълнение към Кириловото житие. Книжовникът е имал съзнанието, че празникът е първостепенен за славяните и Житието на св. Кирил с възхвалата на Първоучителите за 14 февруари трябва да фигурира в преписвания от него кодекс.²⁹

В ПБС 282 се чете още една творба, предположително приписвана на св. Климент, тъй като тя е без името на автора – Похвала за намиране на главата на Йоан Предтеча. И трите известни ни засега преписа (вж. ВНБС, 474) са сръбски, като най-ранният е от XIV в. и в него за автор е посочен Йоан Златоуст. Според Хр. Кодов, който издава Похвалата по единствения му познат препис от ръкопис Хил. 444, тя принадлежи на Климент Охридски (Климент Охридски 2, 259–268). Други мнения по въпроса не са изказани, тъй като след изданието словото не е било обект на изследване. Интересен факт за използване на Климентова творба ни представя Слово за Богоявление, което в ръкописа е приписано на Йоан Златоуст (№ 3). Творбата е компилативна по характер. Тя е съставена от две произведения. Началото е част от XII беседа върху Евангелието на Матей от Йоан Златоуст (РГ, 57, 201–208), а по-голямата част от текста е от Похвалата за Йоан Кръстител от Климент Охридски (Климент Охридски 1, 378–396).³⁰

Ще обърна внимание и на Слово за Сретение от друг старобългарски автор – Йоан Екзарх (№ 17). В ръкописа то е третата творба за празника. Този препис пази в заглавието си пълното име на автора *Іѡаннъ прѣзвѣтера єзарха, слово . на сретѣнїе гѣ нашего Іѡ Кѣ*, а според началото си, в което липсва евангелският цитат от ев. Лука, то е в една група с Хил. 457 и Хил. 444. Не е издадено и не е използвано за варианти.

Към оригиналния славянски репертоар вероятно можем да причислим и анонимното староизводно Слово за Сретение Господне, гръцкият текст на което не е открит (№ 16). Старинността на текста му отдавна е забелязана от палеославистите. Единственият български препис на Словото се намира в Германовия сборник,³¹ а изданието и анализът на ези-

²⁹ За допълнителен акцент точно върху текста на Кириловото житие в кодекса ще посоча, че в него има много приписки „зри“ по полетата.

³⁰ Текстът от ПБС 282 е преписан и в януарския том на Аверкиевите чети-минеи (Хил. 443). Словото е изследвано и издадено: Иванова 2012.

³¹ Германовият сборник от 1358-1359 г., възхожда към протограф от старобългарската епоха. Издание и изследване на ръкописа: Мирчева 2006. Текстът на Словото за Сретение е издаден (Мирчева 2006, 524–540).

ковите особености от Е. Мирчева насочва към създаването на творбата в началния период на старобългарската писменост (Мирчева 2006, 151–155). Останалите три познати преписа са сръбски. Фрагмент от Словото се намира в Милешевския панигирик от края на XIII в., а другите два са ПБС 282 и Хил. 444. Сравнението на част от Словото по изданието в Германовия сборник и по ПБС 282 показва, че, въпреки разликата с повече от два века, редакционните промени са главно морфо-синтактични и лексикални, със значително число преосмисляния в по-късния препис, а няма варианти, категорично свидетелстващи за различни преводачески практики. Това е сигнал, че произведението е по-скоро оригинално, отколкото преводно.

5. Вече отбелязах, че в съдържанието на своя Панигирик Тимотей е включил и новоизводни произведения. Подборът му не е случаен. Той е искал да даде пример на слушателите и читателите от братството с повече пространни жития за великите монаси и отшелници от първите векове на християнската Църква. Според цитираната по-горе приписка книжовникът е търсил определени творби, например Житието на Теодосий Велики, създателя и организатора на общежителните манастири. Някои от тях той е намерил в староизводните чети-минеи (на преподобните Антоний и Евтимий). Останалите обаче са липсвали в този тип чети-минеи и той ги е издирил в други кодекси. Кои точно не ни е известно, но кръгът от пространни жития „се засича“ освен с новоизводните състави от XIV в., също и с някои статии от сборниците на Владислав Граматик или на подобни агиографски състави от манастирски библиотеки (от XV в. насам), не винаги подредени в календарен ред. Три такива произведения за м. януари образуват една новоизводна група с преводи от XIV в.: Житието на Паисий от Йоан Колов (№ 7), с което Тимотей е заменил търсеното от него Теодосиево житие³²; Повест за отците, убити на Синай и Райта от Амоний мних (№ 8) за 14. 01., интегрална част от новоизводните чети-минеи и панигирици³³; анонимното Житие на Павел Тивейски (№ 9) за 15. 01.³⁴

³² В останалите ръкописи се помества за дата 19. 06. Най-ранният препис от превода е двуюсов, двуеров от кодекс в Музея на Сръбската православна църква № 43, около средата на XIV в., а от безюсовите преписи – от втората половина на XIV в. – от Библиотеката на Румънската Академия на науките № 158 (от Атон) и от Панигирика на Владислав Граматик 1479 г. Има и молдовски юсови преписи: ВНБС, 431.

³³ Преводът е от XIV в. Най-ранният препис е в Зографския сборник № 107; има както безюсови (български и сръбски), така и юсови молдовски преписи: ВНБС, 434–435, № 1.

³⁴ Гръцкият текст се счита за обратен превод от латинския текст на Житието на св. Йероним. Тази редакция е т.нар. „Контаминирана редакция N“. Преводът е от XIV в. Помества се и в юсови (български и молдовски), и в безюсови (сръбски и български) календарни и смесени сборници: ВНБС, 439, № 1.

Към новоизводната група спадат и две риторични творби. Беседа за Кръщение Господне от Василий Велики (№ 6) е четвърта (последна) за Богоявление и е извлечена от новоизводния минеен цикъл от слова за Богоявление³⁵. Втората творба е Слово за Благовещение на Богородица за 25. март с автор според всичките познати преписи Максим ритор Олово (№ 31). Неговият гръцки текст не е открит, но то несъмнено е преводно. Словото се помества в новоизводните минейни панигириди³⁶.

6. Най-сетне ще посоча няколко преводни творби в ПБС 282, за които нямам достатъчно данни. Поради липсата на изследвания на техните преводи/редакции историята на текстовете им остава неясна. Житието на Василий Велики, приписвано на Амфилохий Иконийски (№ 1) има значителни разлики от ръкопис № 2/23 от библиотеката на Рилския манастир, с който има общи особености на текста³⁷. Словото за Богоявление, псевдоепиграф на Евсевий Александрийски, независимо че се помества в новоизводни сборници, не е интегрална част от юсови български или молдовски състави, а се среща само в сръбски ръкописи; то е включено и в допълнителните статии на Z III с 22, които не възхождат към основната част със староизводни преводи. В подобна позиция е и Словото за Сретение Господне (за 2. 02.) от Амфилохий Инокийски (№ 15). Неговият гръцки оригинал има два превода (ВНБС, 458–459, № 2а и № 2б). Кодексите, в които е включен първият превод (между тях е и ПБС 282), са различни откъм съдържание и датировка. Първият превод отразява по-ранен протограф, докато вторият превод е характерен за новоизводните състави³⁸.

Също така неопределен по време остава и преводът на дометафрастовото анонимно Житие на Йоан Колибник (№ 10) за 15. 01. Освен в

³⁵ Спрямо преписа от Зографския сборник текстът от ПБС 282 има редакционни варианти, но и при тази риторична творба отношенията между юсовите и сръбските преписи не са анализирани: ВНБС, 247–248, № 1а.

³⁶ Текстът е анализиран и издаден от Кр. Ханик (Hannick 1981). Вж. и ВНБС, 495, № 1.

³⁷ Ръкопис 2/23 е сборник с избрани жития за ноември – януари с нарушен календарен ред. Спространов (1902, 43–44) има предположение, че е писан от Владислав Граматик. Това е прието и в ВНБС, 128–129. Датира се от края на XV в. Издаден е от Петков (2011). Без проучване не може да се определи времето на редакционните промени в текста на Житието. В ВНБС, 416–417 този препис заедно с преписа от Хил. 443 е обособен в отделна група 7г. За рубрикирането на другите редакции: ВНБС, 412–417, № 7.

³⁸ Ще отбележа, че при първия превод с изключение на един български препис от Богородичник от XIV в., останалите са все сръбски. Интересно е, че в Хил. 444 Аверкие избира не превода от ПБС 282, а втория превод на това слово, най-ранният препис на което е от Зографския манастир № 90.

ПБС 282 то е поместено само в ръкопис от Рилския манастир със сигн. 2/22, в състава на който има както староизводни, така и новоизводни произведения³⁹. Всички останали минейни панигирици включват Метафрастовото житие за същия светец (вж. ВНБС, 440–441, № 2).

Към неясните по историята на своите текстове творби ще прибавя и Мъчението на Теодор Стратилат за 8. 02. (№19). Във византийската традиция то се приписва на Авгар, а в славянските преписи по-често е анонимно или с името на Йоан Златоуст, а с името на Авгар се среща в Триодните панигирици. Гръцкият текст има два превода. Първият спада към кръга на най-старите агиографски преводи и освен в ПБС 282 и Хил. 444 ми е познат само в още два сръбски преписа⁴⁰. Другият превод се разпространява в балканските триодни панигирици от XIV в. насам както в минейните календарни сборници (в повече преписи – за 8. об. вж. ВНБС, 541–542, № 2), но се среща и като четиво за Събота от Първата неделя на Великия пост.

Последната в кодекса статия – апокрифно дометафрастово Мъчение на евангелист Марко за 25. 04 (№ 34), е рядко срещано в средновековния балкански репертоар. Редакцията му се различава от поместената в двата споменати сръбски чети-минеи, както и от фрагмента, запазен в Милешевския панигирик⁴¹.

В заключение ще подчертая, че ръкописът на Тимотей ни представя почти всички възможни варианти в репертоара на сръбската агиографска и риторична книжнина към края на XVI в. Той е не само свидетелство за вниманието на сръбските книжовници към най-старите преводи от X в., но и за възобновения интерес към оригиналното наследство от ранния период на средновековната литература. Със своя богат на различни типове текстове състав ПБС 282 е и важен факт от историята на минейни панигирици. Повечето произведения, включени в този ръкопис, заслужават задълбочено и изчерпателно изследване.

³⁹ Ръкописът е Патеричен сборник от края на XV – началото на XVI в., включващ и жития, поместени в нарушен календарен ред: Спространов 1902, 42–43; ВНБС, 128.

⁴⁰ Фрагмент от най-старият препис от този превод е запазен в староизводен чети-минеи от Хилендарския манастир № 644. За редакциите и изданията на тази творба: Словарь книжников и книжности 1987, 268–271 (О. В. Творогов).

⁴¹ При сравнение на контролни пасажи от ПБС 282 с Z III с 22 става ясно, че разликите между двата текста са големи и е възможно в случая да се касае не за основна редакция, а за нов превод. Същият текст е поместен и в Хил. 444 Ще отбележа, че когато преписва текста на Мъчението, най-вероятно от ПБС 282, Аверкие констатира неговата неканоничност и оставя една забележка в полето на л. 313б от Хил. 444 (то мї є слово неслѣко и нектѣрно).

ПРИЛОЖЕНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ НА РЪКОПИС ПБС 28242

1. Л. 1а–36а: Мѣца геноуарѣа, ѧ, днѣ повѣданіе прѣповѣнаго оца нашего Имѣфѣлохѣа епѣпа бывшаго Иконїи . ѿ жити и чюсѣ стго Василѣа . архїеѣпка бывшаго въ Кїесарїи славнѣи, и велицель градѣ прьвые Кападоцьскыя области . блѣи ѿ .

Любнѣици, не еѣ нелѣпо по блѣнравнымъ снѣомъ ѡ оѣмъ посѣтовати ѿ житїа, и слъзь емѣ даровати правѣдно. Краят на Житието е на л. 26б: почн же агѣл'скѣи житїемъ, на землн поживѣ Василїе. мѣца генара, ѧ, днѣ . въ петокъ лѣто црства Оуален'та и Оуален'тіана . памлѣ тїнаго житїа остав'ль црквамъ . таже по дѣянїю стго дха съписан'ніе ѿ нѣго сѣен'ніе кнїгы . въ славѣ и хвалѣ гдѣу нашему Іѣ Хѣ амїнь. След това без ново заглавие се поместват рубрики с чудесата на светеца. В рубриците на житието има известни разлики спрямо другите редакции и преписи, включително и спрямо Хил. 443. Рубрикирано е така: (Ѡ еѣренне) л. 13а. (Ѡ оубосѣи женѣ

л. 13а. (Ѡ Оуалианѣ ѿстоупницѣ) л. 13б. (Ѡ видѣнїи кеже видѣ великын Василїе л. 14б. (Ѡ дїаконѣ)

л. 15б. (Ѡ заколенїи мрѣскааго Іоуанїана л. 16а. (Ѡ Оуален'те и ипарсѣ л. 16б. Повѣсть ѡ прѣповѣнѣмъ Фредемѣ л. 18а. (Ѡ ѿврьзени цркве иже въ Никїен мѣтвою л. 20а. (Ѡ бывшемъ чюдесн ѿ стго оца нашего Василѣа на Петре брате его и на снасе его л. 22б. (Ѡ Іосифе еврение чю стго Василїа л. 24⁴³. Чю стго Василѣа ѡ прѣвльщен'немъ отроцѣ л. 26б. Чю стгаго оца наше Василѣа о Анастасѣ прѣзвнѣтѣ л. 31. (Ѡ жене прощенѣи грѣхѣ ѡ ее мѣтвою стго Василѣа л. 33.

Край на целия текст: нѣ и грѣхы . иже съ вѣрою къ нымъ приходѣщынѣмъ . ВHG, 247; CPG, 3253; VHBS, 416–417, № 7г.

Л. 35б–58б: Мѣца ген'ра, б. ѡ Хѣ дѣянїе . Сналивестра стго епѣпа римскаго . при Констан'тинѣ цри рымьсцѣмъ . блѣи ѿ .

Нашѣ же образопис'ць еѣв'севїе . такѣ бѣ цркв'ныя пише иконы . оставивѣ же сї . такѣ въ дрѣгѣи писменѣхъ положити въ, к. словесъ, всемъ епар'хомъ . маломъ зѣло стрѣтъ мнїикъ .

⁴² В описанието освен поредния номер, листовете в ръкописа, началото и края на всяка творба посочвам гръцкия ѝ оригинал по основните достъпни справочници – ВHG, PG или CPG, а славянския текст – по VHBS.

⁴³ В тази част се намира разказът за смъртта на св. Василий и червенословната бележка на книжовника, че повестта за Йосиф трябва да се чете последна от цикъла разкази за чудесата.

Край: и вси видѣвшен ѿюса сѣ, и крѣтише се на стѣбѣю пасхѣ . и начеше ѿ толѣ ѿ всего езыка римска . величати иже га ншѣго Іѿ Хѣ . емоуже слава съ оцѣмъ и съ стѣмъ дхѣ ... аминь . ВHG, 1632b; ВHBS, 418, № 1.

Л. 586–68a: Мѣца генра, ѿ. Іованна Златоустаго слово на стѣе вгоавленіе . благослови оѣ .

Тога прѣндѣ Іс ѿ Галилѣе на Іорданъ (Мт 3:13). съ рабы вѣка, съ грѣшники соудѣ . и придѣтъ крѣтитъ . нь тѣ се не мети . смѣ во пате емоу . дѣяннѣмъ просѣаетъ висость .

Край: позаднь дѣжъ пѣвъ . // вѣщѣше плоды възраститъ тѣмъже и мѣ нечистѣи вѣдн ѿрѣсоуше . припадѣмъ къ мѣрдѣю бжѣю . славеше прѣстоую тронѣ . коупно оѣа и сѣа и стѣо дха ... прѣо и ВHBS, 429, № 17.

Л. 68a–71a: Тоѣже Іованна Златѣстаго слово . на крѣщеніе гнѣ . блѣви оѣе .

Источникъ еѣльскѣ оуѣненѣ ѿвѣрсти имать потоки . и аще кто жежѣтъ . и пѣтъ ѿ того источника, живѣ боудѣ . по законуу и блѣти и заповѣди .

Край: за ненавѣмъ възлюбленнаго . за нечѣстивѣе прѣѣтаго . прославимъ явѣша се Хѣ ба нашего . тако то ѣ црѣво и слава, съ оцѣмъ и стѣмъ дхѣмъ ... аминь . ВHG, 1932; СРG, 4522; ВHBS, 423–424, № 8.

Л. 71a–76b: Стѣо вѣсевѣа еѣкпа Ялезѣнѣрскаго . на крѣщеніе гнѣ слово . блѣви оѣе .

Ѣмѣи вѣтера ѡ роженѣи гнѣе ѣже исповѣдахомъ, оставѣше любѣмѣе . и ѡ крѣченѣи глѣемъ . и греды оубо днѣ словомъ видимъ и .

Край: нь сего ради искоуш се и помѣча . да того ради ѡгрѣститъ . и на възвратитъ ѿ искѣса того . тако Хѣ слава съ оцѣмъ и стѣмъ дхѣмъ ... аминь . ВHG, 635p; СРG, 5520; ВHBS, 431, № 20.

Л. 76b–86b: Иже въ стѣе оѣа нашего Василѣа архѣепѣкпа Кесарѣе Каппадокѣнскыне . вѣсѣда на стѣе крѣщеніе . блѣви . оѣе .

Прѣмоудрын соломонь, еже по житѣнскѣ вѣщен вѣремена разѣлае . и комоужо вѣвѣшѣи пользноу ѡдѣлае рѣ . вѣскымъ лѣто ѣ . и вѣме вѣскон вѣщи . (Еклесиаст 3:1)

Край: тамо агѣль тѣмы . прѣвѣнѣе съборы . апѣлѣсѣин прѣстоли . прѣркѣ чиноуѣ . хороугѣви патрѣархѣомъ . мѣнникомъ вѣнѣци . правѣнѣмъ похваленѣа . онѣмъ сѣвѣ съинити се . вѣспрѣемъ и ѡстивъ се (по 1 Кор 6:11) по дароу Хѣвѣ . тако томѣ слава и дрѣжава аминь ВHG, 1935; СРG, 2857; ВHBS, 427, № 14a. След това слово, което е последно за празника, има червенословна бележка: конѣца слова просѣѣщенію . ѣа //

Л. 87а–122а: (генѣ дѣ). Житіе прѣпѣв'наго оца нашего Пандіа . списано прѣпѣв'нымъ Іѡан'нѡ Коловомъ . бл҃гословн оутѣ .⁴⁴

Іѣко краснаа мира сего . и таже соущаа тлѣннаа и прѣходимаа . вѣтъ любещѣ ть . при-
влачннн къ желанію симъ маліе ради сладости чюв'ство колѣвати . Втората част за-
почва на л. 101а:

Хошет' же показати слово, еже о вѣрѣ неизрѣн'ноюю его рев'ность . Стар'ць іетеръ въ вси
нѣкоен живе . егѣпт'скыи страны . въ невѣніе выпады .

Край: и елика чюдса прѣславна по положеннѣ нхъ бѣ и мѣи творе явлаше . таже николюже
не възможно глати . сіа оубо азъ ѿ многѣ мала . елико по хоудости моеи възможно, на
пол'зхъ многымъ изрекохъ . въ словѣ оца и сна и стго дха единомуу въ тронци бжт'вхъ
емоуже пѣбаиеть вьсака слава тѣи и поклонаніе ... аминь ВHG, 1402. ВHBS, 433–
434, № 1.

Л. 122а–136а : Мѣца геноуаріа, дѣ. повѣсть Ямоніа мниха, о оубыненнѣ стѣи оцѣи . въ
Сннан и Раноу . бл҃вн, ѿ .

Сѣдещъ ми нѣкога въ смѣренѣи моеи келіи, въ странѣ Ялезандріе . въ мѣсте глѣмемъ
Каново . бѣи ми помышленіе ѡити въ страны Палѣстин'скыє .

Край: сіа азъ Іѡан'нъ прѣзвитеръ, написана оу некоего ошьял'ника ообрѣтъ, написана
егѣпт'скыи писмены . таже и прѣложѣи на грѣт'ское . вѣды егѣпт'скыи езыкъ подроноу .
въ славоу и похвалѣ . стѣи мниѣ же и праведникъ . съ нимъ же да дасть намъ гб҃ъ честіе
идѣти въ цр҃твы его . тако томоу пѣбаиеть слава . съ безначел'нѣи оцѣемъ . и в'сестымъ и
бл҃гымъ и животворецѣимъ его дхѣмъ ... аминь . ВHG, 1300; СРГ, 6088; ВHBS, 434–
435, № 1.

Л. 136б–141а: Мѣца генвара . еѣ, житіе и жизнь прѣпѣв'наго оца нашего Павла
Фивенскѣго, бл҃вн оутѣ .

Повѣдоше намъ оученици оца Янтоніа . Макаріе и Плуотинь, иже и погрѣбьшен его . тако
при девѣт'дѣтелъ лѣте стар'ца, прїнде кемоу желаніе вынннн въ вьноутр'нюю поустинню .
и видѣти аще ообрѣцеть раба бжт'а нѣкоиего прѣже того въ поустинны вьселша се онон .

Край: и вьсемъ намъ подроноу сказа . и тако идѣше оноу одеждоу тако самого Павла .
на ню възырае . ношашае же ю в'се празнѣнкы лѣи . нх'же молитвами да оулоу'чимъ и
мѣи честь, ст҃аго Павла и Янтоніа въ днѣ соуда . славецѣ оца и сна и ст҃аго дха ... аминь
ВHG, 1470; ВHBS, 439–440, № 1.

⁴⁴ Текстъ е разделен с червенословно заглавие на две части, а те на свой ред са ру-
брикирани, но без заглавия или други маркери, а само с малки червени инициали.

Л. 141б–154б: Въ тѣже днь житіе и жизнь прѣпѣбнаго оца нашего Іѡанна . иже Хъ ради нишааго . блѣви оуе .

Томнтел'наа нѣкаа вѣшь рождѣши любви . и соузѣ іества нерѣшила . и желаніе прно горѣ , и оугасоути кога не догоуше . нъ оубо вѣлка , и сихъ оудобъ повелѣваеъ прѣвобѣдѣти . и крѣтъ възети на ралоу , и томоу оусрьдно послѣдовати .

Край: По сыхъ же и сего родителе добрѣ таже о себе оустроивше , житіе нзмѣноуютъ . свое богатство , ово оубо положише въ цркви . ово же разавше трѣвоуощимъ . да имать что и дрѣво послѣдоуе плодоу . въ словоу бѡу оцѡу га нашего Іѡ Хъ . емоу же поѣбаеъ всака слава . чѣ . дръжава . величїе же и вел'лѣпїе ... аминь ВHG, 869; ВHBS, 440–441, № II.2.

Л. 155а–192б: Мѣца генаара , зї . житіе прѣпѣбнаго оца нашего Антонїа . списано Яфанасїемъ Ялезайръскѣмъ . блѣви ѡ .

Блгоу реть съставите егѣпт'скѣ чрън'цемъ . съравниати се , нан прѣити сѣ паче . изволн'шемъ възрѣжанїемъ . вашимъ доброт'нимъ . и ва васъ бо оубо пастырїе и чръначское мѣнит' се .

Край: и вѣси тѡ , еже елини мнѣтъ богы соуше . тѡ тїн хрѣтіане ѡбличаю . не тѣю не соуше богы , нѣ и льстьце и пьгоубники члѣбскыє соуше , и поппраю и прогонѣ . о Хѣ Ісѣ гн нашѣ . съ нїже оцѡу слѣ коупно съ стѣ дхѡ ... аминь ВHG, 140; СРГ, 2101; ВHBS, 442–443, № 1а.

Л. 193а–237а: Мѣца геноуара , въ к . житіе стго оца ншего вѣфимїа великѣго . блѣви ѡ .

Единочеды снѣ и слово бжїе . събезначел'нѣ , и съпрносоушьны оцѣ . сѣ іеств'нѣ неизрѣнимъ члѣколютеемъ . из'воленїемъ оцѣемъ . и въсхотѣнїемъ стго дха . из'волнлѣ іе выплытити се и родити се .

Край: и житіе блженнаго славы исписати . млю же се тѣма блженна ѡбѣма . по дан'нѣи имъ блѣти . о мнѣ грѣшнѣ и непопотрѣв'немъ млтвѣаго бѣ млити . и грѣхѡ ѡставленїе испросити . тако да и азъ грѣш'нїи и ѡкаан'нїи непостыднѣ обрѣшѣ се въ ѡв'щене въскрѣнїе . прѣ страш'нѣи и слав'нѣи соуднїемъ Хѣвѣмъ . емоу же слава съ оцѣмъ и стѣмъ дхѡ ... аминь . ВHG, 648; ВHBS, 447–448, № 1б.

Л. 237а–245б: Мѣца геноуарїа , кѣ исповѣданїе ѡчѣское о жизнѣи ѝенофон'та воларїна . блѣ , ѡ .

Съповѣда нѣкѣмъ оцѣ великѣ . тако ѝенофон'тъ нѣкто великѣ въ всакомъ богатствѣ сѣ . вѣ же моужь сї о запоувѣхъ вжїа спѣе .

Край: Се же сповѣда о гн братїа . тако не ѡставитъ гѣ право живоушече , и работающече по истыне . нѣ промыслн творнѣтъ . на раз'лнч'ныє и искоусы печал'нїе , на спѣнїе в'се . и полоу'тити блгбїе и вѣт'ныє жиз'ни . такоже о семъ показа свое строенїе . да и на пока-

жеть достонны црѣвїа нѣнаго . и вьложитъ страхъ свон въ дше наше . да не нераженѣемъ и лѣностїю погоубимъ, оуготован'на намъ блга . ѿ га бл нашего Іѵ Х а . съ нимъ же слава оцѣоу . и чте и дръжава . въ вѣкы бесконьчнїе аминь . ВHG, 1877; ВHBS, 452, № 1в.

Л. 246а–260а: Мца геноуарїа, кз . ѿ въз'вращенїи мошїи стго Іѵан'на Злаоут'аго . бл, ѿ . Оумрьшоу же блжен'номоу Іѵан'нѣ великомѣ оучителю к'сего мира . възьдоста оубаа презвѣтера и дїакъ иже бѣше съ нимъ въ изгнаны . къ Инокентїю папе въ Римъ . исповѣдаши емоу в'се пакости еже побе блженїи Іѵан'нѣ въ ог'нанїи .

Край: нь и на помынан сты (!) Оче и трьблжены . иже вѣжтв'ною любовїю прилѣжимъ тебѣ желающе тебѣ . прѣстою оу страш'наго тѣи и слав'наго прѣстола бжїа . просе ѿ него грѣхов'наго прощенїа на, и дшамъ нашїи велїе млти . за в'се же се блгодаримъ оца бл . емоу слава и дръжава коуп'но съ снѣи и съ стѣи и животворецїимъ дхѣи ... аминь ВHG, 873а; СРG, 7979; ВHBS: 454, №3 (част от Житието на Йоан Златоуст от Георги Александрийски).

Л. 260а–265б: Мца фев'роуара . б. Ам'філохїа еїкпа Иконїнскаго, слово . ѿ прѣстен бци . и ѿ сѣмеонѣ, и ѿ йн'нѣ . въ днѣ сренїа . блви, ѿ .

Мноси ѿ великїи члкъ двѣствоу дивет' се . ибо ѣи и чїоно . яко выш'нїи силамъ съжїтел'но . яко бесплыт'нїи їествъ сьпоут'никъ . яко свѣтен (!) цркви свѣтоносно .

Край: и жены оумрьтвите въ потрѣв'ленїе . носещїи же на челѣ знаменїе да не коснѣте се (Йез 9:6) Видѣсте ли знаменїе вет'хаго и новаго . тѣ бо ѣи крѣтѣ спїаенмъ и животворецїи дхѣи ... аминь ВHG, 1964; СРG, 3232; ВHBS, 458, № 2а.

Л. 265б–270а: На срѣтенїе га нашего Іѵ Х а егда срѣте и сѣмеѣи вьносниа въ цркви . слѣ . бл ѿ .

Гѣ бѣ нашъ величїе помыш'лае, и расматрае спенїе рода члца . самъ собою . лѣтоу ндоуцѣ, вьсѣга питаеть и веселитъ бголюб'це, и блговѣр'ные добрыне разоум'ники .

Край: и зем'ляе раѣи се . и море тиши се . яко не забы, нж посѣти гѣ лиѣи свое (по Лк 7:16; Лк 1:68). Хмь снѣи свѣи . вьсь сѣ миръ себе измѣнае . емоу слава и хвала . въ сѣ вѣкы вѣкѣи, аминь . ВHBS, 457–458, № 1.

Л. 270а–273б: Іѵан'на презвѣтера езар'ха, слово на сретенїе га нашего Іѵ Х а . блви ѿ . свѣтъ правѣд'никѣи прѣно . нме же нечестивїи оугасае (Притчи 13:9). да нитгѣе правѣнаго нѣ живѣе . яко глѣе вѣжтв'ное слово правѣнїи въ вѣкы живоу, и оу га мьза нмъ, и надѣжа и оу выш'наго .

Край: и днѣш'нїи вьнось въ цркови закон'ноюю . и прїетїе роукама блжен'наго и правед'наго старца сѣмеона . тебѣ же слава гн Х е . съ без'начел'нїи оцѣемъ, и прѣстїи дхѣи ... аминь ВHBS, 460, № 5а.

Л. 273б–280б: Мѣца фев'роуара .ѣ. ѿнїе стїе Ягаѳїе . бѣви, ѿ .

Въ годы оны цѣрвоующоу Декїю, и Валерїаноу . самодръжцема нма въ велицѣхъ Римѣ . владоущѣхъ Кѣнтїаноу Сиклиїнскою областїю . изыде повелѣнїе, да всѣ тѣтоущєе добротнѣю бжїю вѣроу, гор'цѣи съмръти прѣдають .

Край: живоущи же окрѣтъ близъ горы его, чеди погани соущєе. огни вѣжещєе къ грокоу стѣе ѿнїце притицѣу . тачє ѿем'ше лежєщєе содѣвало на рацѣ сташє противѣхъ огню . промыслѣмъ бжїемъ абѣе тѣмъ часѣ ста бжїи огнь . прѣже калан'да февроуара ѣ днѣ . въ н'же положєно бѣ тѣное тѣло // стѣе ѿнїце Ягаѳїе . єюже прѣжнѣюущєе славимъ гѣ бѣ нашего Іу Хѣ ємоу слава и дръжава ... аминь ВHG, 36; ВHBS, 463.

Л. 280б–287б: Мѣца фев'роуара . въ ѣ. ѿнїе ст҃го ѿнїка Феѡра стратнлаата . бѣ, ѿ .

Іакоже сїаєтъ слнцє видєшїи . такоже ѿ ѿнїцѣхъ словєса слышєшїимъ . и такоже нбо оукрашаєтъ се звѣздами . такоже и црквы бжїа нмоушїи ѿнїкѣи .

Край: и тоу положише и . многа же чудєса и исцѣлєннїа творитъ гѣ на мѣ томъ стѣимъ ѿкомъ своѣмъ Феѡдорѣ оугодникомъ своимъ о Хѣ Исѣ гѣи нашѣ . ємоужє слава вьсєгда оцѣу и снѣу и стѣмоу дхѣу ... аминь . ВHG, 1750; ВHBS, 464, № 1а.

Л. 287б–291а: Мѣца фев'роуара, ѳ. ѿнїе ст҃го Никѣфора ѿна въ Янтїсохїи . бѣви . ѿ .

Бѣ єтерѣ презвѣтерѣ именовъ Саприкѣи и инь бѣше Никѣфорѣ нарицаємъ чиномъ людинъ . бѣше другѣ презвѣтерѣ прѣдрагѣ . и тако другѣ другѣ любѣше . тако мнѣти брата прѣна соуща, изъ єдиноє оутробы рождєна .

Край: и тако кон'ча се стѣи Никѣфорѣ . и вѣн'чанъ на нѣа . вѣрѣе же въ Хѣ єдиномыслѣемъ и смєреномудрїемъ . нм'же бо къ любви поклонєнъ бывѣ . ѿнїцкѣи оубєзє се вѣн'цємъ . и съ стѣими ѿнїкѣи причитати се спѣбы . въ похвалоу славы, прѣстѣе и животворнїє, и єдиносоущнѣе тронцє . оца и сѣа и ст҃го дхѣа ... аминь ВHG, 1331; ВHBS, 465, № 1.

Л. 291а–296б: Мѣца фев'роуарїа, дї. ѿнїе ст҃го єпїкопа Власїа . ѿна въ Севастїи градѣ . бѣ ѿ .

Въ врѣме оно бѣ идол'сѣи слѣужбѣ одръжєшїи . и мносїи члѣвци жанїю и твары покланїахоу се . тѣга же растѣашє и вѣра вьсѣ стѣи . и ст҃го и славнѣго ѿнїка Власїа .

Край: ѿн' же бѣ стѣи сѣен'ноѿнїкѣи Хѣ Власїє, въ Севастїи градѣ . цѣрвоующоу гємоноу свєрѣпѣмоу Ягрїколау въ то врѣме . нам' же цѣрвѣющѣхъ гѣу ншємоу Іу Хоу . ємоужє слава и дръжава ... аминь . ВHG, 276, 276b; ВHBS, 465–466.

Л. 296б–305б: Мѣца фев'роуарїа, гї. житїе и жнзнь прѣпѣвнѣго оца нашѣ Мартнїана (!). бѣви ѿє .

Близъ гра Кїесарїє Палєстнн'скыє . гора їє, нже зовет' се Ков'чєжїє мѣсто . въ тонжє горѣ поустнн'ннїи живоутъ . и въ тѣ // познѣ бѣжен'нѣго Мартнїана .

Край: и вынесоше въ градъ Кесарію . и повѣдаше епѣкопъ // добродѣтелно юе житіе . и повелѣ епѣкпѣ погрѣстї ю въ мѣсте добродѣтелнѣ съ сѣдами и пѣнѣми бжтвннми . о хѣ Ісѣ нашемы . емоу слава съ оцѣмъ , и съ стѣмъ дхѣмъ ... амин . ВHG, 1177; ВHBS, 467, № 1а.

Л. 305б–331б: Мѣца февруаріа, дѣ . памѣ и житіе блженнаго оучителя нашего Костантіна философа . прѣвааго наставника словенскѣхъ езыковъ . блгослови оцѣ .

Бѣ мѣтвѣ и щедрь (Пс 110:4) ождае покааніе члчскѣ . да быше вси спѣни бни и въ разоумѣ истиннѣи пришли . (1 Тим 2:4).

Край: боле се приложїи стѣни его и чѣсти . и написаше нконоу его на грѣбѣ . и начеше стѣгнї на нѣмъ днѣ и ношѣ , хвалеше бѣ . прославляющаго тако иже его славеть . томоу бо хѣ слава и чѣть ... аминъ

ВHBS, 471, № 2.

Л. 331б–337б: слѣ похвалноу стѣмъ и прѣславнымъ оучителемъ словенскоу езыкоу . створшема писме емоу . и прѣложшема новѣи и ветхыи за въ езыкѣ и . блженномоу Кѣрнлоу . и архїепѣкпѣ Панонскоу Мефодію . блви ѿ . //

Боу и спѣу нашемоу Ів Хѣу . многѣи и неизрѣннѣи члчюлюбѣемъ , помлобавшоу родѣ члчскѣи . не трпѣ съзанаїа своего льстїю діаволюю содрьжнмѣ .

Край: немоци наше възымающѣ , съвыше силоу подадита . да достоинно ѿ хѣ поживше , наслѣдници троу ваю боудемъ , и проповѣдници правѣи вѣрѣ . юже намъ еста прѣдала . да вси единоглно прославимъ трѣстою бжтвѣ . оца и сѣна и стѣго дха ... аминъ ВHBS, 470, № 1.

Л. 337б–341б: Мѣца февруаріа, въ зї . мнїе стѣго мнника Феѣра тирона . блви , ѿ .

Мазнїмань и Мазнїминь , цара ѿбѣ . посласта по в'семоу своемоу цртвїю , въ в'се езыки дрьжеце вѣроу хртїанскою . да вькоусеть скверннѣи вращнѣ жрьтвнѣи , и спѣны боутѣ .

Край: и положи кѣ въ рацѣ на спѣнїе домоу своемоу . и създа црковѣ на мѣсте рекомемъ вѣхантъ , идѣже паметь стѣго мнника бываеъ , по пен'ткостї въ второю нѣлю . о хѣ Ісѣ гнї намемъ (вм. нашемы) . емоу же слава , чѣть и дрьжава и поклонанїе , коупно съ оцѣмъ и съ стѣмъ дхѣмъ ... амин . ВHG, 1964; ВHBS, 473, № 3.

Л. 341б–344а: Мѣца февруаріа, кѣ . похвала обрѣнїю главѣ , стѣго Іѿванна крѣпа блви , ѿ .

Бысть въ днѣи Ирода цара . глѣ къ Іѿванноу Захарїиноу снѣу въ поустыни . и прїндѣ въ в'соу страну Іѿрданскою , прѣовѣдае крѣпнїе покаанїа , въ оставленїе грѣховѣ . (Лк 3: 2–3) . въ тїи же днѣи Іѿѿвоу нестов'ствоу оумножшоу се .

Край: и тѣ оубо прѣтнѣа глава яви се събытїе глѣ гаврїилова прѣркѣ съвршенїе . аплѣ основанїе . мннкѣ оутврѣженїе , іерѣѣ прѣкрасное оувезенїе . прѣѣвннѣи похваленїе . мннхѣ вьзрѣжанїю наставникѣ . поустынникѣ . поустынникѣ стѣльпѣ и оутврѣженїе .

црѣвоу нѣномѣ ходатан . и мироу всѣмѣ съхранитель . егоже память чѣтоуше, Кѣ прославимъ . съ безначел'ннмъ оцѣмъ, и съ прѣстѣмъ блгымъ . и животворещимъ дхомъ ... аминъ ВНBS, 474, № 1.

Л. 344а–359б: Мнѣ и стра'ннѣ нже въ стѣхъ оца нашего сцен'номиника Ипатіа . блви ѿ . Въ времена она црѣвоуещоу Фекліанѣ, въ Визан'тїи, съдръжаше юудѣнскаа . и идолослуженіе по всакѣхъ градѣхъ и стра//нѣ . бѣше же въ градѣхъ глїемель Ганьгрѣ блгочтивъ моужь и православнъ . юмоуже име Ипатіе . бѣше же архіеѣпкпъ тогоже гра, имѣе съ собою сцен'никъ, оѣ .

Край: стѣе же его тѣло всыхыщено бѣ ѿ аггль . мѣт'ник же виде быв'шее, възопїи глїе . хртїанъ есамъ . гнї спї мѣ . и мѣемъ свонмъ скон'ча се . скон'ча же се стѣхъ сцен'номиникъ Ипатіе . мѣца ноебра ѿї . црѣвоуещоу гѣу нашемоу Ів Хоу . емоуже слава и дръжава . ннїа и прѣно ... аминъ ВНBS, 477, № 1.

Л. 360а–365б: Мѣца мар'фа, ѿ . мнѣ стѣхъ и прѣславнѣхъ мнникъ . мѣ . блгослови . ѿ .

Въ днїи Інкинїа цара бѣ гоненіе велико на хртїаны . и всїи живущїи блговѣрно ѿ Хѣ, ноудимїи бѣвѣау пожрѣти демономъ .

Край: и прѣдаше дшѣ своє, гѣи, ѿ . тїи днѣ мар'фа . при Інкинїи самовласт'нице . нам' же црѣствующоу гѣу бѣу спѣу и влѣцѣ нашемоу Ів Хѣ . емоужѣ слава и дръжава ... аминъ ВНГ, 1201; ВНBS, 482, № 1а.

Л. 365б–369б: Похвала . стѣхъ, мѣ . мнникъ . Климентомъ списана . блви, ѿ .

Единомыслноу волю и равноу моудрость, помышляю съ, мѣ . мннѣ и дивствѣо одръжнмъ къ Хѣ прибѣгаю .

Край: и дѣлы доб'рымїи да оукраснм' се . такоже и съ прѣсвѣт'лїи мнници . слаवेशе прѣстоу тронцоу . едносоущ'ноу въ трѣхъ сконствѣхъ . оца и сна и стѣго дха ... аминъ ВНBS, 485, № 5.

Л. 369б–374б: Мѣца мар'фа, зї . житїе и жизнь члка бжїа Ялезїи . блгослови . ѿ .

Бѣше члкъ блговѣрнъ въ Рым'сцѣмъ градѣ, именьѣ Ффонїанъ . и славнъ бывъ оу цра Ѡнорїа, и Аркадіа, црѣоу рим'скѣю . богатъ съ сѣло . имѣаше рабѣхъ долачед'цѣ въ свнл'нѣхъ рызѣхъ, и въ златѣхъ поасѣ .

Край: и дѣлы доб'рымїи да оукраснм' се . такоже и съ прѣсвѣт'лїи мнници . слаवेशе прѣстоу тронцоу . едносоущ'ноу въ трѣхъ сконствѣхъ . оца и сна и стѣго дха ... аминъ ВНГ, 52; ВНBS, 489–490, № 1а.

Л. 374б–388б: Мѣца мар'фа, кѣ . Мазнма рнтора Оловола . слѣ на блговеніе прѣстѣе бѣе . бл ѿ .

Блговѣстите днь ѿ днѣ спсѣнїе бжїе . (Пс 95:2) ѿ стыне оубо цѣвннице пѣвнїе двѣвы на-
чиннаю слово . и таснь прѣлєжнїи и радостань начеткѣ . и пате праведно .

Край: своего сна нелицемѣрнаго соудїю и неоутасмаго створи прѣтгаа . дѣснаго ме спѣвн
стоанїа . и съ живїмї // оуинненїе . тако томоу пѣбаееть в'сака слѣ, тѣ и поклонанїе .
съ безначелнымь его оцѣмь . и прѣстымь и блгї . и животворещїимь его дхѡ ... аминь
ВНБС, 495, № 1.

Л. 388б–398а: Иже въ стѣхъ оца нашго (!) Кѵрїла Ялезаньрскаго . слово въ стѣхъ пражнникъ
цвѣтоноснын . и ѡ жрѣветн . бл, ѿ .

Цркѣ вѣрнѣ днь приходнть пражноуї . бголѣпно црѣ срещнмь . зри прочеє не спї . оумь
къ боу възвыснмь .

Край: нли прѣходеще рѣт дѣяны . и послѣдоюще рѣт прѣдложенїа . в'си съ лѡм се
послѣдоюще . и послѣдовавшен . съцртвоюще кмоу . и вѣтнѣ блгѣ прїемше, словоу и
величїе възснламы . оцѡу и снѡу и стѡу дхѡ ... аминь СРГ, 7657.

Л. 398а–412а: Мїца апрїла, кт. мнїе стго и славнаго великомїника Хѣа Георгїа . и мтрѣ
его Полнхронїе . блвн ѿ .

ненавиден испрѣва тѣка злїи съвѣтннкѣ дїаволь . борє се съ хотещїимь жннї блговѣрно ѡ
Хѣ Ісѣ . въставлаеть на нѣ црѣ и кнєзѣ . акн с'вѣрїе днвїн; въсхышати проповѣдннкы
блгыє вѣры.

Текстът е разделен на няколко рубрики и са включени чудеса, които в
други преписи не са разпространени в този ред. Краят на основния текст
на Мъчението е на л.405а: он' же пристоуп'ль и оусекноу главоу его . и абїе нѣо
бѣ облачно . и троу велѣн бѣ и мльнїе о дѣжеви великѣ . и възеше хртїанє тѣло его,
и погрѣвоше съ Полнхронїею мтрїю его . въ тїтнѣ мѣстѣ въ Дїосполїн . кон'ча же тѣнїе
сты мнїи Георгїе . мїца апрїла, кт. днь въ тѣ, ф. цртвоующѣ гѣ ншѣ Ів Хоу . емоужє слѣ
въ вѣкы вѣкѡ аминь. Чудесата, отбелязани със самостоятелни заглавия, са:
л.405б–406б: Чюдо стго Георгїа ѡ снѣ поповѣ . блвн ѿ . Такоже же намь послушающїи
оца Іосїфа, и тїошїнмь се величїю бжїю . и се брать друугы именѣ Коз'ма повѣда намь
нже вѣше плѣнїенъ ѿ севѣрскыє страны. Край: тако бѣ днь и сты Георгїе нзбавї ме ѿ
срацннѣ, и ѿ горкыє работн . и тїошнє се в'си и прославнше бѣ . и стго великомїника
Георгїа; л. 406б–409б: Чїо бывшенє стѣхъ Георгїе . блвн, ѿ . Како нз'рекоу сїю страш'ноую
и неизрѣн'нѣю тьноу (!) прѣславноую . нли что помыш'лю нли како нач'ноу повѣдати
днв'ное слышанїе. Край: и сего рѣ и мѣ послѡушыюще, даднмь славоу боу да нз' млтвы
стго Георгїа, оуахнмь блгѣтѣ вѣтнѣ блгѣ . о Хѣ Ісѣ гн нашѣ . емоу слава и дрѣжава
тѣ и поклонанїе . оцѣ и снѡу и стѡу дхѡ ... аминь; л. 409б–412а: Чїо стго Николи,
и стго Георгїа. Тоу рѣ кнл вѣхоу срацннн на моужа нарочннѣа и слав'на, въ семь островѣ
Крнт'сцѣмь ндрѣжали его въ тьм'ннцн.

Край: отидѣ къ стѣмоу Николѣ идѣже лѣжить чѣтноѣ тѣло его, съ двѣма пѣрхома . и облѣче се въ чръни рызы, и идоше стран'ствовати Хѣ ради. и ѿ всѣхъ сѣ ради бѣ прославимъ . оца и сѣна и стѣго дѣха ... аѣ . ВHG, 670g; ВHBS, 519–520, № 86.

Л. 412б–415б: Мѣца апрѣа кѣ мѣнѣ стѣго аѣла іевѣанста Мар'ка . блви, ѿ .

Въ врѣме ѿ, аѣломъ раздѣляющѣ се по всенъ вселен'нен прилоути се стѣмоу Мар'коу, въ еѣпт'скоую зем'лю ити, по бѣжѣю повелѣнѣю . тѣмъже іевѣанста нарекоше тѣ . блжени канѣны стѣне аѣльскыѣ цѣркве . понѣ стареншоу томоу быв'шоу всенъ еѣпт'сцѣи зем'ли .

Край: оуспе же блжены Марко іевѣанствъ и мѣникъ га нашего Іѣ Хѣ, въ Ялеѣаѣрѣ, въ еѣпт'тоу . мѣца по еѣпт'скомоу фарьмоута прѣвы . по рим'скомоу же прѣѣже сед'ми кален'дъ нани . по евренскоу же, нисаврѣа, зѣ . рек'ше апрѣа, кѣ . въ цѣртво Ганево, и при Тиверѣи кѣсарѣи . по намъ же хрѣстѣанѣ . цѣртвоуюшоу гоу нашемоу, Іѣ Хоу . емоуже слава и дрѣжава съ оцѣмъ и стѣмъ дѣомъ ... аѣмнѣ . ВHG, 1036; ВHBS, 523–524, № 1а.

ИЗТОЧНИЦИ И ЛИТЕРАТУРА

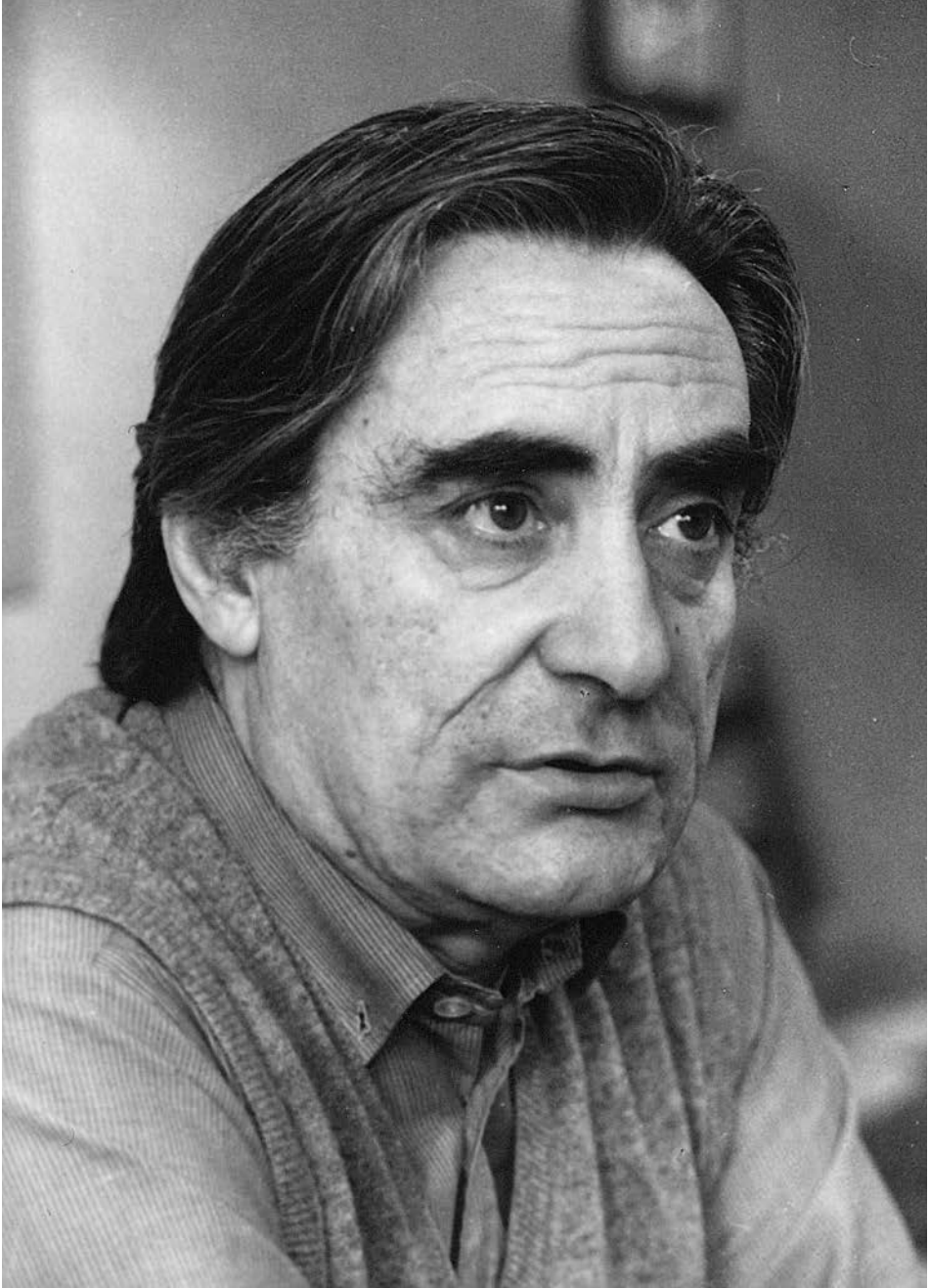
- Богдановић 1978: Д. Богдановић, *Кай̀алої ћирилских рукојиса манастира Хиландара*, I–II, Београд 1978.
- Богдановић 1982: Д. Богдановић, *Инвенџар ћирилских рукојиса у Југославији (XI–XVII века)*, Београд 1982.
- Иванова 1989: Кл. Иванова, *Неизвестни преписи от творби на Климент Охридски в книгохранилицата на Југославия*, *Palaeobulgarica* 13/4 (1989) 51–67.
- Иванова 2011: Кл. Иванова, *Мучение св. Агафии Палермской в южнославянской книжной традиции*, Доклады участников VI Международной конференции, Древняя Русь 3 (45) (сентябрь, 2011).
- Иванова 2012: Кл. Иванова, *Неизвестна компиляция, съдържаща Климентовата похвала за Йоан Кръстител*, Старобългарска литература 45 (2012) 86–114.
- Иванова, Велковска 2014: Кл. Иванова, Е. Велковска, *Хиландарская рукопись № 404 (Предварительные заметки к истории новоизводных панигириков на Афоне)*, Афон и славянский мир. Сборник 1. Материалы международной научной конференции, посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе (Белград, 16–18 мая 2013 г.), Святая Гора Афон 2014, 235–255.
- Иванова 2013: М. Иванова, *Тектологически проблеми в Пространното житие на Константин-Кирил Философ*, Кирило-Методиевски студии, кн. 22, Кирило-Методиевски извори, т. 1., София 2013.
- Климент Охридски 1, 2, 3: Климент Охридски, *Съчинения*, т. 1., София 1970; т. 2., С. 1977; т. 3., С. 1973.
- Мирчева 2006: Е. Мирчева, *Германов сборник от 1358/1359 г. Изследване и издание на текста*, София 2006.
- Петков 2011: П. Петков, *Ръкопис 2/23 от сбирката на Рилския манастир. Сборник с жития от края на XV век*, София 2011.
- Петковић 1950: Вл. Петковић, *Прејлед црквених сјоменика кроз њовестјаницу српској народа*, Београд 1950.
- Райков и др. 1994: Б. Райков, С. Кожухаров, Х. Миклас, Хр. Кодов, *Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора*, София 1994.
- Ранковић и др. 2012: З. Ранковић, В. Вукашиновић, Р. Станковић, *Инвенџар рукојиса Библиотекe Српске ѡаџријаршије*, Београд 2012.
- Словарь книжников и книжности 1987: *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, вып. 1 (XI – первая половина XIV в.), Ленинград 1987.
- Спространов 1902: Е. Спространов, *Опис на ръкописите в библиотеката при Рилския манастир*, София 1902.

- Стојановић 1902: Љ. Стојановић, *Сѣтари срѣски зайиси и најѣиси*, књига 1, Београд 1902.
- Стойкова 2005: А. Стойкова, *Аджарска следа в чудото на св. Георги със змея*, Старобългарска литература 33–34 (2005) 235–245.
- Суботин-Голубовић 1999: Т. Суботин-Голубовић, *Срѣско рукојисно наслеђе ог 1557. јодине до средине XVII века*, Београд 1999.
- Тихонравов 1863: Н. С. Тихонравов, *Памятники отреченной русской литературы*, т. 1., Санкт-Петербург 1863; т. 2., Москва 1863.
- Турилов 2010: А. А. Турилов, *Византийские и славянские пласты в „Сказание инока Христодула“ (К вопросу о происхождении памятника)*, Slavia Cyrillomethodiana: Источниковедение истории и культуры южных славян и Древней Руси. Межславянские культурные связи эпохи средневековья, Москва 2010.
- ВНБС: Кл. Иванова, *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*, София 2008.
- ВНГ: Fr. Halkin, *Bibliotheca hagiographica graeca*, t. I–III, Bruxelles 1957. (Subsidia hagiographica, № 8a).
- Capaldo 2004: М. Capaldo, *Materiali e ricerche per l'edizione critica di Vita Constantini*, I, Testimoni e gruppi di testimoni, Ricerche slavistiche (Nuova serie) 2 (48) (2004) 49–66.
- CPG: *Clavis Patrum graecorum*. Brepols-Turnhout, t. I–IV, Cura et studio. M. Geerard. 1983, 1974, 1979, 1980, t. V. Indices. Inicia. Concordantiae. Cura et studio. M. Geerard, F. Glorie, J. Desmet 1998.
- CPGS: *Clavis Patrum graecorum. Supplementum*. Cura et studio. M. Geerard, J. Noret. Adivvantibus F. Glorie. Brepols-Turnhout.
- CPGS III: *Clavis Patrum graecorum. A Cyrillo Alexandrino ad Johannem Damascenum*. Addenda volumini III. J. Noret parata. Brepols-Turnhout 2003.
- Didi 2004 : Cr. Didi, *Materiali e ricerche per l'edizione critica di Vita Constantini*, II, La tradizione del grippo dei testimoni serbi, Ricerche slavistiche (Nuova serie) 2(48) (2004) 67–189; III, Edizione del grippo dei testimoni serbi, Ricerche slavistiche (Nuova serie) 2(48) (2004) 129–189.
- Hannick 1981: Ch. Hannick, *Maximos Holobolos in der kirchenslavischen homiletischen Literatur*, Wien 1981.
- Hansack 1975: E. Hansack, *Die Vita des Johannes Chrysostomos des Georgios von Alexandrien in kirchenslavischer Übersetzung*, 1, Würzburg 1975.

ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ

Сл. 1. Димитрије Богдановић

Сл. 2. Димитрије Богдановић, децембар 1985.

Сл. 3. Слева надесно: Драган Недељковић, Дејан Медаковић, јеромонах Хризостом (Столић), Димитрије Богдановић и непозната особа

Сл. 4. Слева надесно: Соња Богдановић (трећа), Димитрије Богдановић (четврти), Фрањо Баришић (пети) на промоцији Каталога ћирилских рукописа манастира Хиландара, САНУ, 1978.

Сл. 5. Здесна налево: Димитрије Богдановић, помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић, његова светост патријарх српски господин Герман, непосредно по отварању нове зграде Народне библиотеке (1973)

Сл. 6. Иво Андрић (други слева) у посети Археографском одељењу; слева надесно: Димитрије Богдановић (први), помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић (четврти) и манипулант у библиотеци Милан Јакшић (пети)

Сл. 7. Димитрије Богдановић (први слева) са Светозаром Радојчићем и супругом Соњом у Семинару за историју уметности Филозофског факултета

Сл. 8. Димитрије Богдановић (први слева) у Институту за историју уметности Филозофског факултета с Дејаном Медаковићем (у средини) и Радованом Самарцићем (здесна)

Сл. 9. Слева надесно: Димитрије Богдановић, Бранислав Црнчевић, Матија Бећковић, Дејан Медаковић, Душан Радовић и Стеван Раичковић на Светој Гори

Сл. 10. Димитрије Богдановић с колегама у Сентандреји: Стојан Вујичић (други слева), Динко Давидов (седи у средини), Сретен Петковић и Миодраг Јовановић (стоје здесна)

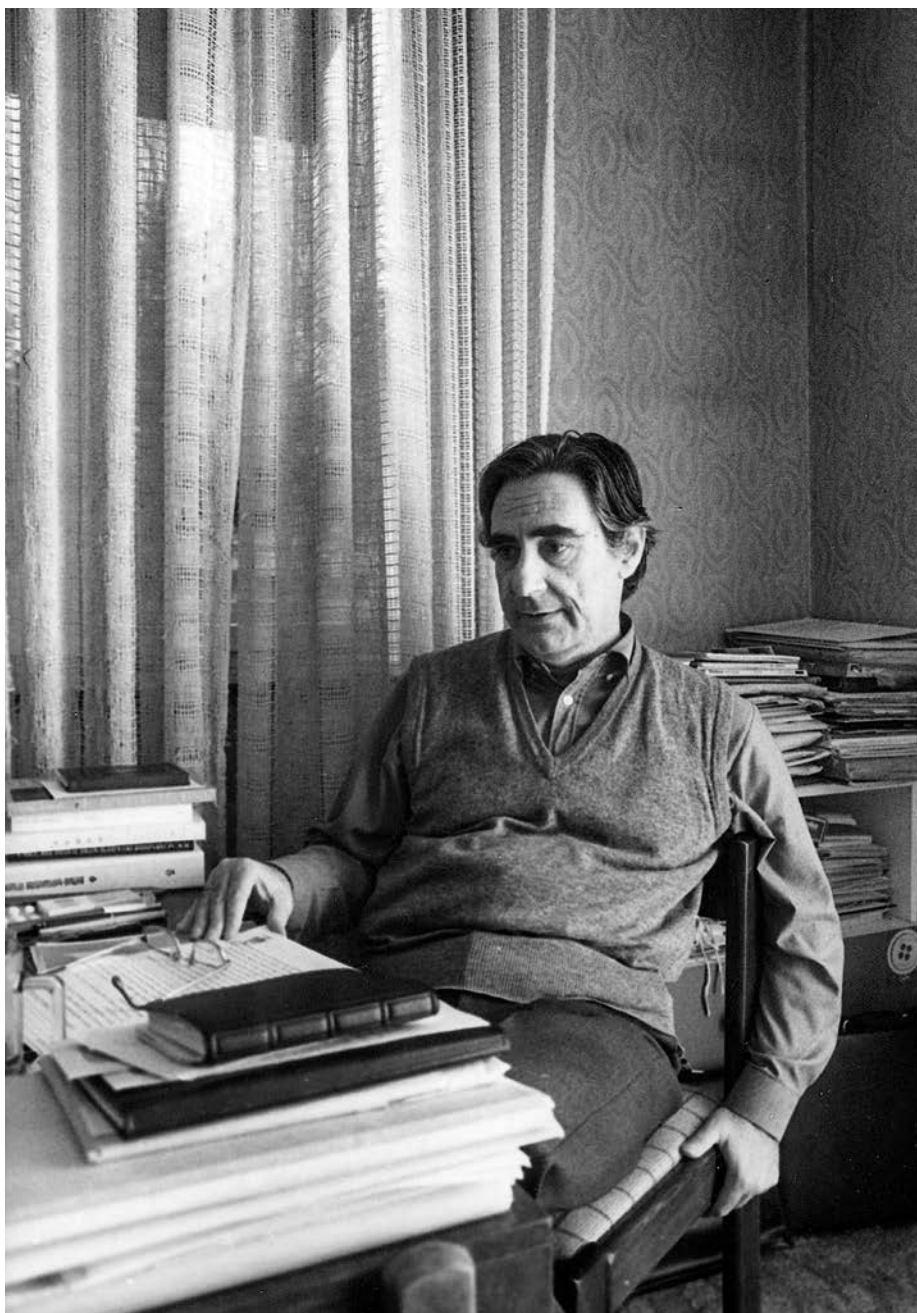

Сл. 11. Димитрије Богдановић с колегама у Раваници: Јованка Калић (прва слева),
Фрањо Баришић (трећи слева), Станислав Хафнер (пети), Радован Самарџић
(шести)

Сл. 12. Димитрије Богдановић с Димитријем Стефановићем у Великој Ремети

Сл. 13. Димитрије Богдановић држи предавање на Универзитету Колумбус (Охајо)

Сл. 14. Димитрије Богдановић у својој радној соби

ix F 70 (5 14)

Зборник ходошки

Ванф, IV + 188 + 3 ; 21,0 x 14,0 ; 16,5 x 8,5 ; 26 ;
 Чешкију изградисе

Сб. 1	1 - 8	зан. н. 1, 8
2	9 - 16	зан. н. 9
3	17 - 24	
4	25 - 32	
5	33 - 40	
6	41 - 48	
7	49 - 56	
8	57 - 64	
9	65 - 72	
10	73 - 80	
11	81 - 88	
12	89 - 96	
13	97 - 104	
14	105 - 112	
15	113 - 120	
16	121 - 128	зан. н. 128
17	129 - 136	зан. н. 129, опис. 139 , н. 131, опис. 135
18	137 - 144	зан. н. 140
19	145 - 152	зан. н. 146
20	153 - 160	
21	161 - 169	опис. н. 163
22	169 - 176	опис. н. 174
23	177 - 184	зан. н. 181, 184
24	185 - 188	зан. н. 185, 188 (отри лист.)

Све изградисе нешто да се
 знамо хождошка; он редовно
 попуни и додатком нешто да

фис. опис = VV

зам:

Брекетт Вилхелм. илжн. до изградисе н. 8-9 Хождошка прекописување
 црква Карл. мист.; о време изградисе н. 9' оти гну: (Тол. 1, 8 et 9
 ex libro, Compendium Syntagmatis Matthaei Vlastensis continens, sec. XVI clar-
 taceo in 4., Bibliotheca metropolitana Carlovicensis, transmissa sunt).

Да н. 130 оти гну. Хожд. црква: Fol. isthoc, hunc spectat, an ad finem
 Codicis, incertum.

Сл. 15. Опис Ходошког зборника (Народни музеј, Праг), радни материјал

Leraan, 26. / 1345
 71, 81, 89, 97, 108, 116, 118, 129, 130
 100' 141
 Leraan, 4. p. 32
 (130/324)

2; 16, 24, 29, 31, 32, 33, 35, 80, 85, 106, 113, 129, 130, 139'

Книгу: саопштава за уру - абуги (Онидров),

Неправилно, 141 н. (последњи, 141, само уредан);
 25, 5 x 19, 0; 20, 0 x 14, 0; (33 - 31, 32, 32, 27, 28)

Книгу конструисана: одређена.
 Остале словнице вити делови поједино мерења (?)

16. 1 1-8 1812
 2 9-16
 3 17-24
 4 25-32
 5 33-40
 6 41-48
 7 49-54
 8 55-62
 9 63-69
 10 70-77
 11 78-85
 12 86-93
 13 94-101
 14 102-109
 15 110-117
 16 118-125
 17 126-133
 18 134-141

1. 14 мерења утврђена латински
 Недостујно узео словницу
 1 36 разе појед. мерења
 1 24 мерења (укупно 7) ✓
 1 24 мерења (укупно са латински)

170 = 0
 1x6 = 6
 1x7 = 7
 16x8 = 128
 (141) ✓

Ложице: ознаке словница не слажу се са Лиш.
 због об. (?) која недостујају! 14. 8 91. итд.

Сл. 16. Опис рукописа бр. 32 из збирке манастира Дечана, радни материјал

- (узне редослед)
- К 111) Синтагма Мавроје Властаре, срп., XIV в. Ђакуп, 294 л. 290 x 225 мм. ²¹⁰ Записи.
- К 112) Синтагма Мавроје Властаре, срп., XVI в. Ђакуп, 169 л. 320 x 245 мм.
- Манастирски списак (с. Гарашино) ¹¹³ Калочки манастир, срп., XIV в. Београд-Шемп, 133 л. 230 x 155 мм. Записи.
- 114) Учитељ, срп., крај XIV - прв. XV в. Ђакуп, 236 л. 255 x 175 мм. Записи.
- Зависност (са списком) као 108 ¹¹⁵ Учитељ, срп., крај XIV - прв. XV в. Ђакуп, 267 л. 220 x 145 мм. Записи.
- 116) Зависност, срп., жуп. Геладина, XVI - XVII в. Ђакуп, 161 л. 210 x 145 мм. Записи списак.
- 117) Коштарица, срп., XV в. Ђакуп, 161 л. 210 x 130 мм. Записи. ¹⁶² ₁₄₀

Сл. 17. Радни материјал из 1977. године за Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)

САДРЖАЈ

Уводна реч	7
ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ	11
Мирјана Бошков	
Тропар и кондак кијевском кнезу Владимиру у рукопису Данила Крпца	13
MIRJANA BOŠKOV	
A TROPARION AND A KONTAKION DEDICATED TO THE KIEVAN PRINCE VLADIMIR IN THE MANUSCRIPT OF DANIL KRPAС	33
Зорица Витић	
„Слово о житију светог Антонија“ Гаврила Тројичанина	35
ZORICA VITIĆ	
“THE SERMON ABOUT THE LIFE OF ST. ANTHONY” BY GAVRILO TROJICANIN	45
Јасмина Грковић-Мејџор	
ЧУДО, ДНЕЋ И ДНЕО У СТАРОСЛОВЕНСКОМ ЈЕЗИКУ	55
JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR	
ЧУДО, ДНЕЋ AND ДНЕО IN OLD CHURCH SLAVONIC	66
Аксинија Джурова, Диљана Радославова	
Новооткрити фрагменти од Ловешкиа Дамаскин: Предварителни бележки	67
AХINIЈA DŽUROVA, DI LJANA RADOSLAVOVA	
NEW-FOUND FRAGMENTS FROM THE LOVECH DAMASKIN: PRELIMINARY NOTES	83
Климентина Иванова	
Панигирик № 282 од Библиотека на Србската патриаршија в контекста на Балканската кирилска книжнина	93
KLIMENTINA IVANOVA	
THE BOOK OF PANEGYRICS AT THE LIBRARY OF THE SERBIAN PATRIARCHATE IN THE CONTEXT OF THE BALKAN CYRILLIC LITERATURE	122

Томислав Јовановић Библијска и апокрифна подлога Пролошког житија Светог пророка Јеремије	123
Tomislav Jovanović BIBLICAL AND APOCRYPHAL PATTERNS OF THE PROLOGUE VITA OF THE HOLY PROPHET JEREMIAH	142
Јанис Какридис по, последн, последољетнје: от «метафизики предлогов» к исторической грамматице	149
YANNIS KAKRIDIS по, последн, последољетнје: FROM THE "METAPHYSICS OF PREPOSITIONS" TOWARDS HISTORICAL GRAMMAR	163
Мирослав А. Лазич Од Божидара Вуковића до Дионизија дела Векије: идентитет и псеудоним у култури раног модерног доба	165
Miroslav A. LAZIĆ FROM BOŽIDAR VUKOVIĆ TO DIONISIO DELLA VECCHIA: THE IDENTITY AND PSEUDONYM IN EARLY MODERN CULTURE	185
Катарина Мано-Зиси Непознати препис Службе светом кнезу Лазару и Слова о кнезу Лазару из треће деценије XV века	187
KATARINA MANO-ZISI AN UNKNOWN COPY OF THE SERVICE TO HOLY PRINCE LAZAR AND THE NARRATION ON PRINCE LAZAR FROM THE THIRD DECADE OF THE 15 TH CENTURY	201
Анисава Милтенова Ан унеплоред манускрипт with апокрифа ин the collection of Baltazar Bogišić	211
Анисава Милтенова Један непроучени рукопис који садржи апокрифе из збирке Валтазара Богишића	226
Александар Наумов Теологија у списима Ђурђа Црнојевића и Божидара Вуковића	227
Aleksander Naumow THEOLOGY IN THE WRITINGS OF ĐURAĐ CRNOJEVIĆ AND BOŽIDAR VUKOVIĆ	238

<p>ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ ПРИКУПЉАЊЕ ПИСАНИЈЕ ПРЕМА КАТАСТИХУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА (БР. 521): ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ЦРКВЕ И НАРОДА КРАЈЕМ XVII И ПОЧЕТКОМ XVIII ВЕКА</p>	239
<p>LJILJANA I. PUZOVIĆ PIOUS DONATIONS (PISANIYA), ACCORDING TO THE KATASTICH OF THE HILANDAR MONASTERY (№ 521): A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE SERBS AND THE EASTERN ORTHODOX CHURCH IN THE LATE 17TH AND THE EARLY 18TH CENTURY</p>	263
<p>ЈОХАНЕС РАЈНХАРТ СЛОВО (ПСЕУДО-)НЕКТАРИЈА ЦАРИГРАДСКОГ „IN THEODORUM MARTYREM“ (СРГ 4300; ВНГ 1768) У СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ПРЕВОДУ</p>	265
<p>JOHANNES REINHART THE SERMON OF (PSEUDO-)NECTARIUS OF CONSTANTINOPLE “IN THEODORUM MARTYREM” (СРГ 4300; ВНГ 1768) IN A SERBIAN CHURCH SLAVONIC TRANSLATION</p>	285
<p>НАТАЛИЈА В. РАМАЗАНОВА СЕРБСКІЕ СВЯТИТЕЛИ САВВА И АРСЕНИЙ В РУССКИХ ПЕВЧЕСКИХ РУКОПИСЯХ</p>	287
<p>NATALIA V. RAMAZANOVA SERBIAN SAINTS SAVA AND ARSENJE IN RUSSIAN CHANT COLLECTIONS</p>	297
<p>ВИКТОР САВИЋ ПРЕПИС КАРЕЈСКОГ ТИПИКА ИЗ XVI ВЕКА (АХС 134/135)</p>	299
<p>VIKTOR SAVIĆ A 16TH-CENTURY MANUSCRIPT COPY OF THE TYPIKON OF KARYES (AHS 134/135)</p>	322
<p>ЈОВАНА СТАНОЈЛОВИЋ ОРНАМЕНТИКА РУКОПИСНИХ КЊИГА МОНАХА РОМАНА (ДРУГА ЧЕТВРТИНА XIV ВЕКА)</p>	325
<p>JOVANA STANOJLOVIĆ ORNAMENTATION IN THE MANUSCRIPTS WRITTEN BY THE MONK ROMAN (THE SECOND HALF OF THE 14TH CENTURY)</p>	344
<p>JAN STRADOMSKI DWIE NIETYPOWE REDAKCJE KORMCZEJ ŚW. SAWY W ZBIORACH RĘKOPISÓW CERKIEWNYCH W POLSCE</p>	357

JAN STRADOMSKI TWO COPIES OF AN ATYPICAL RECENSION OF THE NOMOCANON OF SAINT SAVA (KRMČIJA) IN RELIGIOUS MANUSCRIPT COLLECTIONS IN POLAND	373
ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ Хиландар 608 (МИНЕЈ ЗА ДЕЦЕМБАР) – ВЕСНИК ПРОМЕНА У ЛИТУРГИЈСКОМ ЖИВОТУ СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ	375
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ HILANDAR № 608 (DECEMBER MENAION): THE HERALD OF CHANGE IN THE LITURGICAL LIFE OF MEDIEVAL SERBIA	397
ЈАНИС ТАРНАНИДИС Слика српске списатељске и духовне делатности у XIII и XIV веку која се јавља у синајским словенским рукописима пронађеним 1975. године	399
YANNIS TARNANIDIS THE IMAGE OF SERBIAN LITTERARY AND SPIRITUAL ACTIVITY IN THE 13 TH AND 14 TH CENTURIES AS REFLECTED IN SLAVIC MANUSCRIPTS FOUND IN 1975 IN THE MOUNT SINAI	410
СЕРГЕЙ Ю. ТЕМЧИН Образ св. Вассиана Константинопольского как модель развития культа св. Прохора Пшинского: гимнография и агиография	411
SERGEY Y. TEMCHIN THE IMAGE OF BASSIANOS OF CONSTANTINOPLE AS THE MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF THE CULT OF ST. PROHOR OF RČINJA: HYMNOGRAPHY AND HAGIOGRAPHY	425
БРАНИСЛАВ ТОДИЋ О једном месту у повељи Стефана Немањића Хиландару	427
BRANISLAV TODIĆ ON ONE PASSAGE IN THE CHARTER OF STEFAN NEMANJIĆ FOR HILANDAR	435
МАРИНА В. ЧИСТЯКОВА О јужнословјанских преводима Стишног пролога	437
MARINA V. CHISTYAKOVA SOUTH SLAVIC TRANSLATIONS OF THE VERSE PROLOGUE	455

СЕЋАЊА	457
ВЛАДЕТА ЈЕРОТИЋ ДИМИТРИЈЕ БОГДАНОВИЋ – У МОМЕ СЕЋАЊУ	459
КРАСИМИР СТАНЧЕВ С ДИМИТРИЕ БОГДАНОВИЧ В КОМИСИЈАТА ЗА РЪКОПИСИ НА СИВАЛ	463
ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ СЛУЖБА ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ У ЧАСТ И СПОМЕН ЧУДОТВОРНЕ ЈОЈ ИКОНЕ ВЕЛИКОРЕМЕТСКЕ: ОСВРТ НА ПРЕВОД АКАДЕМИКА ДИМИТРИЈА БОГДАНОВИЋА	469
ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ	473

SCALA PARADISI
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ У СПОМЕН
1986–2016

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

Уредник серије
Јасмина Грковић-Мејџор

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Технички уредник серије
Виктор Савић

Обрада ликовних прилога, слог и прелом
Мирослав Лазић

Тираж
400 примерака

Штампа и повез
Службени гласник, Београд

© Српска академија наука и уметности
2018

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

811.163.1(082)

091=16(082)

SCALA paradisi. Академику Димитрију Богдановићу у спомен : 1986–2016 : примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна 2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејдор и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова / уредници Анатолиј Аркадјевич Турилов ... [и др.]. – Београд : САНУ, 2018 (Београд : Службени гласник). – 487 стр. : илустр. ; 24 см. – (Словенски и српски средњи век / Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности, Старословенски одбор ; књ. 1)

На спор. насл. стр.: Scala paradisi. Scripta in memoriam Demetrii Bogdanović viri academici : 1986–2016. – Радови на више језика. – Тираж 400. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику.

ISBN 978-86-7025-802-0

а) Старословенски језик – Зборници

б) Словенски рукописи – Зборници

COBISS.SR-ID 271614988